ALISON WEIROVÁ

NORMANSKÉ KRÁLOVNY ANGLIE

(1066–1167)

Normanské královny Anglie

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.bbart.cz
www.e-reading.cz
www.palmknihy.cz

Alison Weirová

Normanské královny Anglie – e-kniha
Copyright © BB/art s. r. o., 2018

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

NORMANSKÉ KRÁLOVNY ANGLIE

(1066–1167)

ALISON WEIROVÁ

NORMANSKÉ KRÁLOVNY ANGLIE

(1066–1167)

Přeložil Zdeněk Hron

ART

Vydalo nakladatelství BB/art s.r.o. v roce 2018
Bořivojova 75, Praha 3
Copyright © 2017 Alison Weir
Maps by John Gilkes
All rights reserved.

Z anglického originálu *Queens of the Conquest. England's Medieval Queens 1066–1167*
(First published by Jonathan Cape, London 2017)
přeložil © 2018 Zdeněk Hron
Redakce textu: Zuzana Pokorná
Jazyková korektura: Mirka Jarotková

Tisk: CENTA, spol. s r. o., Vídeňská 113, Brno

První vydání v českém jazyce

ISBN 978-80-759-5064-2 (tištěná kniha)
ISBN 978-80-759-5152-6 (ePDF)
ISBN 978-80-759-5150-2 (ePUB)
ISBN 978-80-759-5151-9 (Mobi)

Věnováno s láskou Wendy a Brianovi,
jakož i Eileen Donové a Eileen Latchfordové,
které jsou příkladem pro
nás všechny

Obsah

Mapy 11
Rodokmeny 14
Slovo úvodem 17

Prolog 25
„Přišli jsme si dobýt slávu“ 26

ČÁST I
MATYLDA FLANDERSKÁ 29
1. „Velmi krásná a vznešená dívka“ 31
2. „Muž velké odvahy a vynikající troufalosti“ 36
3. „Vilém Bastard“ 39
4. „S největší obřadností a ctí“ 41
5. „Slavné potomstvo“ 48
6. „Nejněžnější ohledy“ 55
7. „Zbožnost jejich vladařů“ 62
8. „Beze cti“ 68
9. „Jsme požehnáni prozíravou chotí“ 71
10. „Nádhera samotného krále“ 75
11. „Moc a ctnost“ 83
12. „V purpuru královen“ 89
13. „Ohněm a mečem“ 96
14. „Mnohá trápení“ 105
15. „Předčasná smrt“ 111
16. „S chválou a souhlasem královny Matyldy“ 114
17. „Pokrevní svazky“ 116

18. „S mateřskou něhou“ 121
19. „Nejušlechtilejší skvost královského rodu“ 127
20. „Dvojnásobné světlo listopadu“ 130

ČÁST II
MATYLDA SKOTSKÁ 137
1. „Odhodit řeholní závoj“ 139
2. „Ta, po níž tak horoucně toužil“ 146
3. „Sporná záležitost“ 151
4. „Godric a Godgifu“ 154
5. „Nová Ester za našich časů“ 159
6. „Touha po slávě“ 164
7. „Matka společná celé Anglii“ 168
8. „Nejvznešenější a nejkrálovštější z obou stran“ 173
9. „Dcera arcibiskupa Anselma“ 177
10. „Napomínej, pros, kárej“ 181
11. „Neustálé pozdravy“ 187
12. „Pověst tvé oddané zbožnosti“ 194
13. „Dívka ušlechtilé povahy“ 200
14. „Mír mezi mnou a králem“ 204
15. „Veškerá důstojnost královny“ 207
16. „Požehnaná na věky“ 210

ČÁST III
ADELIZA LOVAŇSKÁ 219
1. „Bez varování“ 221
2. „Šťastná krása“ 224
3. „Jeho jedinou dědičkou“ 232
4. „Anglická královská krev“ 236
5. „Dceřino provinění“ 242
6. „Unikla hrozbě smrti“ 249
7. „Uvržena do tmy“ 253

ČÁST IV

MATYLDA BOULOGNESKÁ A CÍSAŘOVNA MAUD 257
1. „Porušení přísahy“ 259
2. „Krvežízniví vlci“ 262
3. „Mužné srdce v ženském těle“ 265
4. „První výročí mého pána“ 271
5. „Není schopen prorazit“ 274
6. „Příbuzenské svazky“ 278
7. „Ženská vychytralost“ 281
8. „Nechtějte se dotýkati pomazaných mých“ 284
9. „Jeho pozoruhodná choť“ 288
10. „Na poušť plnou divé zvěře“ 290
11. „Zrádná rada“ 293
12. „Kéž tvá císařská důstojnost vzkvétá!“ 296
13. „Kristus a jeho apoštolové spali“ 300
14. „Vyhladovělí vlci“ 304
15. „Ohromena úžasem“ 307
16. „Chycen na různých háčcích“ 310
17. „Svrchovanou paní Anglie“ 314
18. „Nesnesitelná zpupnost“ 319
19. „Vyděšená a utrápená“ 326
20. „Jásání a plesání“ 332
21. „Zákonný dědic“ 337
22. „Jeden ze zjevných Božích zázraků“ 342
23. „Strádání a tíseň“ 346
24. „Vyšlo nové světlo“ 349
25. „Příklad statečnosti a trpělivosti“ 355
26. „Pro spásu mé duše“ 357
27. „Nesena na rukou andělů“ 363

ČÁST V
CÍSAŘOVNA MAUD 367
1. „Potěšení a čest“ 369
2. „Jitřní svit“ 372
3. „Žena z plemene tyranů“ 377
4. „Spadla hvězda“ 384

DODATEK I
Průvodce po hlavních kronikářských pramenech 391
DODATEK II
Listy 399

Vybraná bibliografie 424
Poznámky a odkazy 453
Rejstřík 491

Anglie a Wales
v 11. a ve 12. století
S
SKOTSKO
Edinburgh
Alnwick
Tynemouth
Carlisle
Durham
bitva praporce
Northallerton
Furness
Severní moře
Irské moře
York
Stamford Bridge
Selby
ANGLIE
Lincoln
Nottingham
Burton-on-Trent
Castle Rising
Shrewsbury
Croyland
Norwich
Peterborough
Wymondham
Buckenham
Rockingham
Ramsey
Kenninghall
Ely
Huntingdon
Brampton
Framlingham
Northampton
Cambridge
Worcester
Bedford
WALES
Stanton Harcourt
Hedingham
Coggeshall
Hereford
Tewkesbury
Dunstable
Cressing
Colchester
Gloucester
Woodstock
Abergavenny
Aylesbury
Hertford
Monmouth
Cirencester
Oxford
Osney
Cowley
St Albans
Sutton Courtenay
Abingdon
London
Stratford-le-Bow
Berkeley
Faringdon
Barking
Kilburn
Lillechurch
Malmesbury
Wallingford
Reading
Merton
Faversham
Cardiff
Marlborough
Bristol
Bath
Devizes
Andover
Windsor
Westminster
Rochester
Wells
Ludgershall
Stockbridge
Guildford
Leeds
Canterbury
Salisbury
Alton
Glastonbury
Wilton
Winchester
Dover
Romsey
New Forest
Petworth
Battle
Haselbury Plucknett
Boxgrove
Arundel
Lewes
Hastings
Pevensey
Exeter
Wareham
Lyminster
Corfe
Chichester
Littlehampton
Portsmouth
0
50
100 mil
0
50
100
150 km

Severozápadní Evropa
v 11. a ve 12. století
ANGLIE
Londýn
průliv La Manche
Calais
Wissant
Boulogne
Montreuil
Saint-Valéry
Dieppe
Eu
Fécamp
Bures-en-Bray
Cherbourg
Barfleur
La Hougue
poloostrov
Cotentin
Vallasse
Saint-Wandrille
Montvilliers
Lillebonne
Jumièges
Gerberoi
Saint-Grestain
Rouen
Lyons-
-la-Forêt
Dives
Saint-Léger de Préaux
Bayeux
Bonneville-
-sur-Touques
Caen
Boscherville
Bec-Hellouin
Seina
Coutances
Val-ès-Dunes
Lisieux
Le Sap
Evreux
Falaise
Saint-Evroult
Normandie
Argentan
l'Aigle
Mont-Saint-Michel
Domfront
Silly-en-Gouffern
Carrouges
Sées
Alençon
Blois
Maine
fra
Bretaň
Le Mans
Vilaine
Angers
Loira
Anjou
Saumur
Fontevrault
Touraine

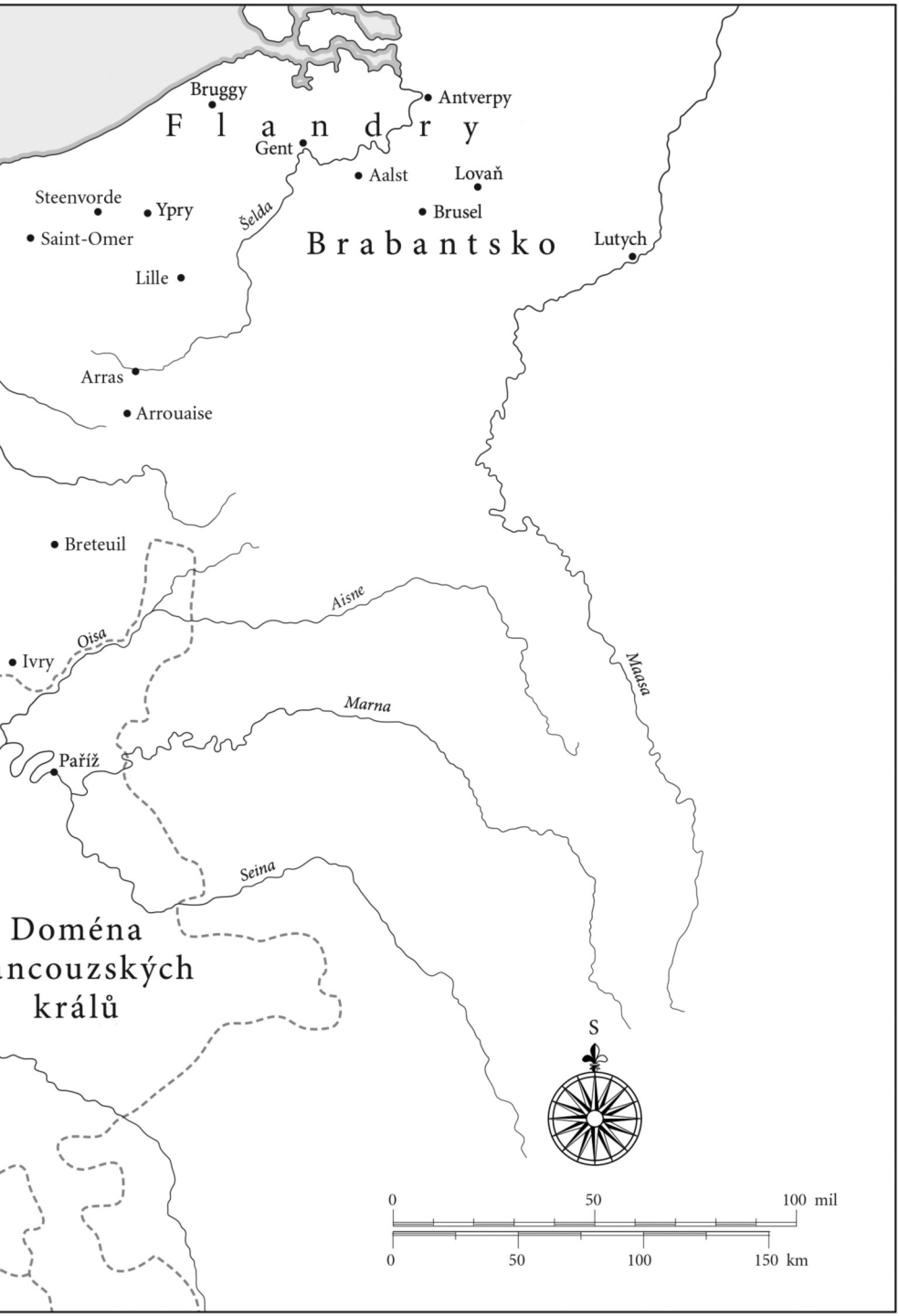
Bruggy
Antverpy
F l a n d r y
Gent
Aalst
Lovaň
Steenvorde
Ypry
Šelda
Brusel
Saint-Omer
B r a b a n t s k o
Lutych
Lille
Arras
Arrouaise
Breteuil
Aisne
Oisa
Ivry
Maasa
Marna
Paříž
Seina
Doména
ancouzských
králů
S
0
50
100 mil
0
50
100
150 km

Normanští králové a královny Anglie

Vilém I. Dobyvatel
1027/8–1087
normandský vévoda
anglický král

m.

Matylda Flanderská
1032?–1083

- Robert Krátké kalhoty
  1051–1134
  normandský vévoda
  m.
  Sibyla z Conversana
  z. 1103
  - Villiam Clito
    1101–1128
    flanderský hrabě
    m.
    Sibyla z Anjou
    1112–1165
- Adeliza
  c. 1052–1094?
  řeholnice
- Constance
  1053/5–1090
  m.
  Alan IV.
  bretaňský vévoda
  z. 1119
- Cecilia
  1053/5–1126
  caenská
  abatyše
- Agatha
  1056?–68
  m.
  Alfons VI.
  leonský král
  z. 1109
- Theobald IV.
  z. 1152
  hrabě z Blois
- Štěpán
  anglický král
  1095/7–1154
  m.
  Matylda Boulogneská
  1113?–1152
  - Marie
    1125/6–1182
    abatyše v Romsey
    m.
    Matouš Alsaský
    boulogneský
    hrabě
    z. 1173
    - Ida
      1161–1216
      boulogneská hraběnka
    - Matylda
      1162?–1211?
  - Eustace
    1126/31–1153
    boulogneský hrabě
    m.
    Konstance
    Francouzská
    1128?–1176
  - Balduin
    1127/35–?
  - Matylda
    1133/4–1141?
    m.
    Waleran
    de Beaumont
    hrabě z Meulanu
    1104–1166
  - William
    1139–1159
    hrabě ze Surrey
    m.
    Isabela
    deWarrenne
    1136?–1203?
- Jindřich
  1099?–1171
  winchesterský biskup

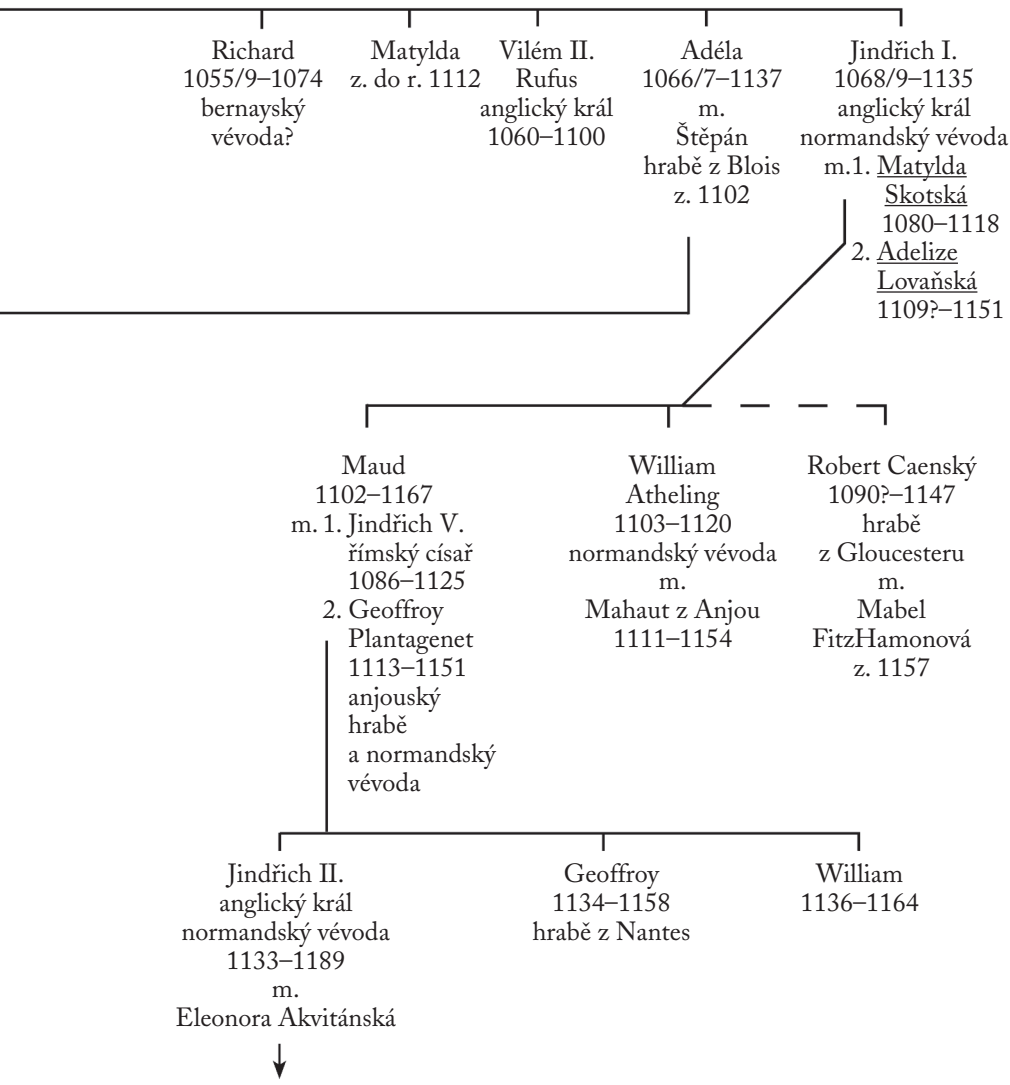
Richard
1055/9–1074
bernayský
vévoda?
Matylda
z. do r. 1112
Vilém II.
Rufus
anglický král
1060–1100
Adéla
1066/7–1137
m.
Štěpán
hrabě z Blois
z. 1102
Jindřich I.
1068/9–1135
anglický král
normandský vévoda
m.1. Matylda
Skotská
1080–1118
2. Adelize
Lovaňská
1109?–1151
Maud
1102–1167
m. 1. Jindřich V.
římský císař
1086–1125
2. Geoffroy
Plantagenet
1113–1151
anjouský
hrabě
a normandský
vévoda
William
Atheling
1103–1120
normandský vévoda
m.
Mahaut z Anjou
1111–1154
Robert Caenský
1090?–1147
hrabě
z Gloucesteru
m.
Mabel
FitzHamonová
z. 1157
Jindřich II.
anglický král
normandský vévoda
1133–1189
m.
Eleonora Akvitánská
Geoffroy
1134–1158
hrabě z Nantes
William
1136–1164

Saské královské rodové svazky

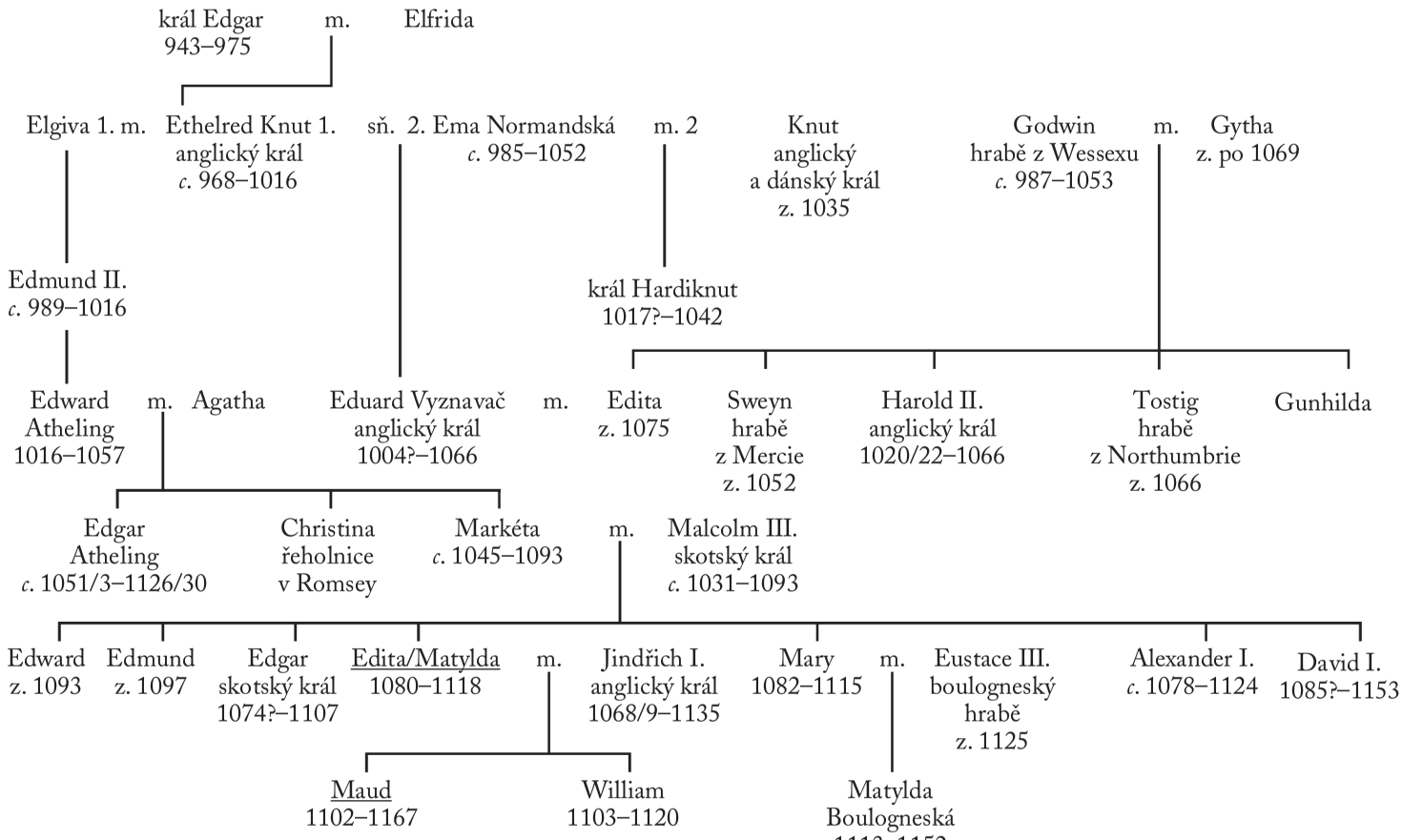

Slovo úvodem

Příběh anglických středověkých královen je živý a vzrušující, plný tragédií, vznešených dramat, a dokonce i komedií. Představuje letopisy lásky, vášní, intrik, vražd, válek, zrad, proradností a smutku, které se doslova hemží hrdinkami, ženskými zloduchy, amazonkami, státnicemi, cizoložnicemi a milenkami. Mnohé samozřejmě je pozastřeno časem a nedostatkem podrobností – těch se však přesto dochovalo tolik, že nám umožňují rekonstruovat různé dramatické příběhy. Ve své knize jsem si vytkla za cíl shromáždit jednotlivé útržky, zbavit je staletých romantických mýtů a legend a proniknout pod vrstvy středověkých předsudků, lehkověrnosti a pověrčivosti dobových pramenů až k vyváženějšímu a autentickému názoru.

Od té doby, co ve 40. letech 19. století Agnes Stricklandová vydala sice průkopnické, avšak dnes už beznadějně zastaralé, subjektivní a zromantizované *Životy anglických královen*, se objevilo několik pozoruhodných životopisů jednotlivých panovnic, jakož i nějaké sdružené biografie několika z nich. V posledních letech se začal projevovat čím dál větší odborný zájem o problematiku středověkých královen, který umožnil její probádání v mnohem širších souvislostech.

Má kniha není vědeckou prací, třebaže se opírá o informace získané z četných odborných pramenů. Jde o vylíčení bouřlivého období, které zaujme každého, kdo má rád historii, a zakládá se především na primárních pramenech. Historikové píšící populární práce počínaje Stricklandovou bývají obviňováni, že do dějin vnášejí emoce, já však mám rozhodně za to, že objektivní pohled je sice zásadní, ale žádná historická studie přesto nemůže být úplná bez určitého pochopení citových záležitostí v životě příslušných osob, a proto se je v knize snažím podat, kdekoli pro to mám důkazy.

Značnou část bádání týkajícího se středověkých královen Anglie jsem prováděla dlouhou dobu; vycházelo z rozsáhlého množství pramenů, pro-

zkoumalo do hloubky dvacet životů a nějakou dobu jsem si velice přála psát s využitím tak rozsáhlého materiálu. Je ho tolik, že tato kniha je ve skutečnosti prvním dílem líčícím příběh, který zahrnuje staletí od dobytí Anglie Normany v roce 1066, kdy Matylda Flanderská svému choti, vévodovi Vilémovi, darovala vlajkovou loď *Mora*, až po záhadnou smrt manželky Richarda III., královny Anny Nevilleové, v roce 1485. Mým cílem bylo předložit důvěrné nahlédnutí do toho, jak královny žily a jak uplatňovaly moc i vliv v převážně mužsky krutém světě. Mnohé jejich životy se vzájemně překrývají, a tudíž jsem ani zdaleka nepsala samostatné životopisy každé z nich, ale utkala jsem z jejich příběhů nesešívanou královskou ságu, která zároveň nabízí všestranný pohled na povahu a vývoj působení anglických středověkých královen i všeobecné panoráma pěti set let britských dějin. Eleonora Akvitánská a Isabela Francouzská v ní nejsou zahrnuty – už dříve jsem vydala jejich životopisy, které zapadají do sledu událostí zachycených v této řadě.

Její první svazek se soustřeďuje na choti normanských králů Anglie. Čtyři z nich se jmenovaly Matylda (nebo Mathilde, Mahaut, Mald či Maud – ta jména byla navzájem zaměnitelná, přičemž Maud byla staroněmecká varianta), a proto je, aby bylo jasno, o koho se v konkrétních případech jedná, nazývám Matylda Flanderská, Matylda Skotská, císařovna Maud a Matylda Boulogneská.

Državy normanských panovníků Anglie, kteří vládli v letech 1066–1154, zahrnovaly dvě země: byli zároveň normandskými vévody a anglickými králi. Prakticky neměli představu o příslušnosti k nějakému národu, poněvadž vládli ve feudálním světě, v němž každý měl svého pána, král byl odpovědný pouze Bohu a držba půdy znamenala vše. Proto všechno posuzovali z evropské perspektivy a manželky, které se po jejich boku stávaly královnami, si brali z království a knížectví na evropském kontinentu. Všechny anglické středověké královny až na jedinou pocházely z evropské vysoce urozené královské krve. Anglický král se oženil s neurozenou Angličankou teprve v roce 1464.

Angličané ovšem měli normanskou královnu už před normanským záborem. Byla to zámožná a marnotratná Ema Normandská (asi 985–1052), která se stala anglickou královnou dokonce dvakrát po sobě, nejprve po boku Ethelreda II. a pak krále Knuta, a mimoto ještě matkou krále Eduarda Vy-

znavače. Její příběh však do knihy nezařazuji, protože byla chotí králů, kteří vládli před dobytím země Normany v roce 1066, a nikoli nějakého normanského panovníka.

Ptáte se, jak v knize vymezujeme pojem „královny“? Odpověď zní: vládnoucí královna je žena vladaře, která po něm nastoupí na trůn, panuje svým jménem a uplatňuje svrchovanou moc na rozdíl od královny manželky, jež je chotí panujícího krále a sdílí s ním majestát, postavení a tituly, avšak nikoli jeho svrchovanost. Královna vdova je vdova po králi. Královna matka je královna vdova, která je zároveň matkou panujícího vladaře.

Čtyři z pěti normanských královen Anglie byly korunovanými královnami manželkami. V období mezi normanským záborem, k němuž došlo v roce 1066, a státním převratem, který v roce 1553 dosadil na trůn lady Jane Greyovou, v Anglii nebyla žádná vládnoucí královna. V tehdejších staletích důstojenství anglických královen s jedinou výjimkou, jíž se stala císařovna Maud, která sama sebe – s určitým oprávněním – prohlašovala za legitimní vládnoucí královnu Anglie a za tím účelem vedla válku, ztělesňovaly výhradně královny manželky. Zařadila jsem ji tedy mezi ostatní, protože byla dědičkou trůnu uznanou svým otcem a podle ústavních zvyklostí po něm měla nastoupit.

Mnohé země zakazovaly nástupnictví žen, ať už přímé, anebo zprostředkované, odkazem na starobylý občanský salický zákoník sálských Franků, který údajně někdy kolem roku 500 po Kristu kodifikoval legendární francouzský král Chlodvík I. V Anglii salický zákon nikdy neplatil, a přitom čtyři králové – Štěpán, Jindřich II., Eduard IV. a Jindřich VII. – vděčili za svůj titul buď výhradně, anebo alespoň částečně svým ženským předkům, kdežto nárok, který Eduard III. vznášel na francouzský trůn, odvozoval od své matky. Rovněž stojí za povšimnutí, že čtyři z pěti normanských královen byly vyvoleny za manželky pro původ po přeslici.

Avšak přestože ženám byla prokazována úcta jakožto uchovatelkám dynastické posloupnosti, všeobecně byly považovány za podřadné bytosti, které příliš podléhají citům a nerozumným nápadům, a tudíž se všeobecně považovalo za nepřirozené a nežádoucí, aby nějaká žena uplatňovala vládu nad muži. Málokterá se těšila samostatnosti. Nedospělé dívky byly podřízeny otcům a manželky choťům. „Žena je zcela v moci svého muže,“ prohlásil anglický

vrchní justiciár Ranulf Glanville, „a proto nepřekvapuje, že může volně nakládat s veškerým jejím majetkem." Mužskému dohledu se vymykaly pouze vdovy a těšily se svobodě, která jim umožňovala jednat samostatně.

Všeobecně platí, že ve středověku královny manželky nepanovaly jako rovnocenné partnerky králů. Všeobecně se bralo za jednou provždy dané, že králové se jimi nedají otevřeně ovlivňovat v politických záležitostech, a královny uplatňovaly moc pouze prostřednictvím autority svých mužů, jimž podobně jako všechny provdané ženy vděčily za své společenské postavení. Měly určité vymezené sféry, v nichž mohly uplatňovat autoritu, a zároveň se od nich očekávalo, že budou svým pánům poskytovat moudré rady. Teoreticky se nepředpokládalo, že by mohly mít nějaké politické ambice, některé je však v praxi uplatňovaly.

Normanské královny ovšem byly uznávány za rovnocenné podílnice na královské moci. Tři z nich vládly jakožto místodržící v dobách, kdy jejich muži pobývali v cizích zemích. Bylo-li třeba, chopily se i zbraní. Normanští králové by bez pomoci svých žen nemohli tak účinně vládnout svým tak nesourodým územím. Mezi akademickými badateli se ustálila praxe, v jejímž rámci se tři královny označují za Matyldu I., Matyldu II. a Matyldu III., což je sice užitečné z hlediska zabránění zmatkům, ale projevuje se v tom určitá obava, a nikoli nepodložená, z přisuzování královské moci, ještě nadále posilovaná odkazy na roky strávené po boku manželů jako na jejich „panování". Jisté ovšem je, že Matylda Skotská se na pečeti[1] označovala za Matyldu II., pravděpodobně proto, aby se odlišila od své předchůdkyně Matyldy Flanderské.

Vyskytlo se i několik případů královen manželek, které byly protřelými či ctižádostivými státnicemi a jednaly, ovšem neoficiálně, jako spolehlivé rádkyně svých manželů či synů. Některé, například Matylda Boulogneská, se staly skrytou hnací silou řídící činy muže na trůně. Manželky panovníků zaujímaly jedinečné postavení, které jim umožňovalo uplatňovat na panovníka značný vliv a zprostředkovaně vládnout. Žádná středověká anglická královna – až na Isabelu Francouzskou – sice nikdy neuplatňovala svrchovanou moc za nezletilosti syna, který nastoupil na trůn, avšak královské matky přesto své potomky často ovlivňovaly, i když třeba jen v kulturních a náboženských záležitostech. V daném období jsme svědky toho, jak císařovna Maud za synova panování působila coby uznávaná starší státnice,

kdežto dva normanští králové, Vilém II. a Jindřich I., vyrůstali, zatímco jejich matka, Matylda Flanderská, účinně vládla v Normandii jakožto místodržící. Choť druhého z nich, Matylda Skotská, byla několik let místodržící či regentkou v Anglii. Císařovnu Maud po smrti jejího chotě, císaře Jindřicha V., prosili, aby vládla Svaté říši římské. Matylda Boulogneská vedla manželovým jménem válku, a také ji vyhrála. Tudíž vůbec není možné tvrdit, že normanské královny byly pouhé nuly.

Naopak bychom mohli oprávněně konstatovat, že mnohé středověké královny pro nás zůstávají nepoznatelné. Jejich povaha nám uniká. Hledíme na ně z odstupu staletí – v případě Matyldy Flanderské téměř tisíciletí – a mnoho poznatků se za ty stovky let bohužel ztratilo, pokud ovšem byly vůbec kdy zaznamenány. Například o císařovně Maud bychom toho pravděpodobně věděli více, kdyby se nám dochoval její životopis od Arnulfa z Lisieux.[2] Nevyhnutelně se vyskytují citelné mezery, které jako nějaká kletba pronásledují všechny autory středověkých životopisů, zvlášť když píší o ženách, protože jejich činy, jestliže nebyly mimořádně zbožné, politicky významné či skandální, se málokdy považovaly za hodné zaznamenání. Přesto však toho zbývá dost k vylíčení živého a dramatického příběhu a historii uvedených královen jsem sestavila z toho, co považuji za nejspolehlivější dobové prameny.

Vrátíme-li se do 11. století, pak máme štěstí, zachovala-li se alespoň nějaká část stavby, kterou znala Matylda Flanderská. Někdy není možné určit, ani kde stála. Z období před vládou Jindřicha II. (1154–1189) jsou vzácné dokonce i záznamy týkající se královských hradů. Mnohé z toho, co skutečně víme, stanovila archeologie.

Vůbec nemáme přesnou představu, jak tehdejší královny vypadaly. Z normanské éry se nedochovala ani jediná náhrobní skulptura anglické královny (ta nejstarší ve Fontevraultském opatství pochází až z počátku 13. století) a portrétní umění v té době ještě neexistovalo – první podobizna anglického krále, totiž Richarda II., byla namalována v 90. letech 14. století. Hlavním cílem zobrazování královských osob bylo ukázat korunovanou hlavu, a tudíž se to málo zpodobení, která se nám dochovala, nachází na pečetích, na mincích či v rukopisech (často pozdějšího data) nebo na hrubě provedených sochách, z nichž žádná ovšem není věrnou podobou. Nezbývá tedy, než abychom se

spoléhali na dobové popisy, pokud existují, jenže královny jsou až příliš často líčeny jako „zářivé“, což ovšem neznamená světlovlasé, nýbrž hezké.

Mnohé z toho, co víme o normanských královnách, pochází z klášterních kronik, z nichž některé jsou spolehlivé a jiné lehkověrné. Občas se v nich vyskytnou drastické podrobnosti z každodenního života, ale většina dobových svědků psala jen o ženách, které se proslavily něčím vynikajícím či skandálním, co stálo za zmínku. Píšící mniši oddaní celibátu – a nedůvěřující ženskému pohlaví za to, že svedlo muže k prvotnímu hříchu – v ženách zpravidla viděli buď světice, anebo ďábly se všemi Evinými slabostmi, a tak jsou jejich názory možná zaujaté. Dokonce i ti největší misogynové mezi nimi však obvykle královny nazývali krásnými a vychvalovali jejich půvab, a tak je obtížné poznat, do jaké míry jsou takové chvály pravdivé. Citátů je málo a často nemáme vůbec možnost, jak zjistit, zda slova, jež jim údajně splynula ze rtů, byla skutečně vyřčena, nebo jestli jsou jen přibližným vyjádřením jejich obsahu, případně zda si je kronikáři nevymysleli. Vkládat různé výroky do úst veřejně známých postav, o nichž psali, se totiž všeobecně považovalo za přípustné.

Z příslušného období se dochovalo jen nepatrné množství královských listů. Od Matyldy Flanderské, Adelizy Lovaňské či Matyldy Boulogneské nemáme ani jeden. Až do 15. století anglické královny diktovaly veškerou svou korespondenci duchovním či sekretářům, kteří je psali v latině, což byl univerzální jazyk křesťanstva, a tudíž jejich slova mohla být upravována. Některé listy odesílané normanskými královnami nebo naopak jim zasílané jsou velmi dlouhé. Z toho důvodu jsou v textu resumovány a pro čtenáře, kteří chtějí nahlédnout hlouběji do povahy oněch žen, jsou v Dodatku II připojena úplná znění.

Výmluvné proniknutí do podstaty věcí může rovněž přicházet ze suchých záznamů o výdajích, například z listin Velkého svitku obsahujících značné množství informací. Listiny byly prostředky, jimiž se feudální králové a královny mohli sbližovat se svými poddanými prostřednictvím darů a svobod. Mohou nám říct mnohé o záštitě poskytované středověkými královnami v případech, kdy dávaly někomu přednost při udělování odměn a výsad. Mohou nějakou královnu zařadit do určité doby a na přesné místo, což pomůže s datováním ostatního materiálu nebo při sledování průběhu jejich cest. Tyto prameny rozhodně mají jednu velkou výhodu v tom, že jsou

všechny psány latinsky či v normanské francouzštině, tedy v jazycích, které se dobře překládají do moderní angličtiny a osvěžují vyprávění více, než je možné u knih zabývajících se pozdějšími obdobími, k nimž máme prameny v archaické angličtině. Při citování z dobových pramenů jsem někdy nahradila jména i tituly pouhými zájmeny či naopak, nebo jsem pro usnadnění hladké četby textu místy doplnila spojku či sloveso. Kde se dokumenty pohrdavě zmiňují o císařovně Maud jako o „hraběnce z Anjou", jsem titul kvůli zřetelnosti nahradila „císařovnou".

Navzdory značnému nedostatku informací o normanských královnách se nám toho přesto dochovalo tolik, aby se i ta hrstka poznatků stačila stát základem přijatelně podrobného vylíčení jejich života, a kromě toho z nich vyplývá, že podle dobových měřítek byly všechny mimořádnými ženami a nelze je považovat za pouhé přívěsky svých choťů. Ty ženy skutečně určily úroveň – a obvykle velmi vysokou – pro pozdější středověké královny Anglie. Jejich nástupkyně se však jen zřídka těšily takové autoritě a takovému vlivu.

Z četných zásadních originálních pramenů jsem při psaní své knihy velice spoléhala na materiál z dobových kronik, z nichž mnohé pocházejí z dlouhého období, v němž žily normanské královny, a některé, třeba ty, které sepsali Orderic Vitalis a William z Malmesbury, patří k prvořadým pramenům ke zkoumání tehdejší doby. Pro čtenáře, kteří by se rádi dověděli něco víc, jsem zařadila stručné životopisy kronikářů, uspořádané v abecedním pořádku a otištěné v Dodatku I.

Za mnohé vděčím pracím bezpočtu dalších dějepisců, kteří kráčeli touž cestou přede mnou a uveřejnili výsledky svého zkoumání poté, co jsem ukončila své, především čtyřem skvělým historičkám, jejichž práce zabývající se normanskými královnami jsou autoritativní: doktorce Tracy Bormanové za životopis vydaný pod názvem *Matylda, choť Viléma Dobyvatele*, profesorce Loise Huneycuttové za spis *Matylda Skotská. Studie věnovaná středověkým královnám* a za různé články s tím spojené, doktorce Patricii Darkové za její absolventskou práci „Životní dráha Matyldy Boulogneské coby hraběnky a anglické královny", kterou jsem směla číst, než šla do tisku, a zesnulé doktorce Marjorie Chibnallové, nositelce Řádu Britského impéria, za studii *Císařovna Matylda* a s ní spojené články. Nechtěla bych, aby se mé zobrazení normanských královen stalo zrcadlovým odrazem jejich

podání, a proto jsem je pročítala, až když mé rešerše dospěly do závěrečné fáze a má kniha v té době už nabyla zpola hotové předběžné podoby a zahrnovala většinu údajů čerpaných z dobových pramenů.

Pro normanské období neexistují žádné převodové tabulky stanovící hodnoty historických mincí. Nejstarší pocházejí až ze 13. století. Stříbrná pence (*denarius*) pochází z anglosaských časů a zůstala jedinou mincí v oběhu, ale už před normanskou érou byly jako měnové jednotky zavedeny šilink (*solidus*), který měl 12 pencí, a libra (*librum*) neboli 20 šilinků či 240 pencí. A tento systém se zachoval až do roku 1971, kdy byl zaveden desetinný systém. Před dobytím země Normany už existovala ještě jedna měnová jednotka, zvaná marka, která po záboru měla hodnotu 13 šilinků a 4 pencí či dvou třetin libry šterlinků.

Ve dvou staletích následujících po roce 1080 měla jedna pence 2,5 gránů stříbra. Dnešních 22,5 gránů (neboli 1,46 gramu) by odpovídalo zhruba 61 pencím, musíme však počítat s kolísáním hodnoty i se skutečností, že v normanské Anglii mělo stříbro větší cenu.

Jsem velice zavázána Tracy Bormanové za to, že si při náročné práci na jiné věci našla čas k přečtení mého předběžného textu, i za její velice laskavý přístup. Jako vždy zůstávám dlužnicí svého literárního agenta Juliana Alexandera i svých lektorů, Dana Franklina z nakladatelství Jonathan Cape a Susanny Porterové z Ballantine, za pomoc s uskutečněním tohoto projektu, za podporu mého přesvědčení, že jediný svazek by nestačil náležitě vystihnout životy středověkých královen Anglie, a za poskytnutí dostatečného rozsahu nutného k podrobnému probádání jejich životních příběhů ve čtyřech svazcích. Tisíceré díky si zaslouží moji redaktoři: Anthony Whittome za citlivý a úžasně tvůrčí přístup k mé práci a Bea Hemmingová z nakladatelského domu Jonathan Cape za podporu, již mi poskytovala. Bezmeznou vděčností jsem povinna báječnému produkčnímu týmu v uvedeném nakladatelství: Neilu Bradfordovi za výrobu, Clate Bullockové a Madelaine Hartleyové za rešerše ilustrací, Roweně Skeltonové-Wallaceové a Jane Selleyové za editaci textu, Alison Raeové za provedení korektur a Alexu Bellovi za sestavení rejstříku. Poděkování patří rovněž Stephenu Parkerovi za úžasný přebal.

Bez podpory svého manžela Rankina bych nemohla psát a slova nedokážou vyjádřit vděčnost za to, co pro mě dělá. Přesto mu za všechno srdečně děkuji.

Prolog

Představte si zemi v dobách před industrializací, venkovskou zelenou plochu plnou rozsáhlých královských hvozdů a otevřených polí, divokých mokřin a vřesovišť, se řídce rozesetými vesnicemi, které se krčí ve stínu tyčících se hradů, a malých rušných měst obehnaných hradbami. Zemi obývanou pouhými dvěma miliony lidí, jejichž životu vládl dvojí kalendář vnucovaný zemědělstvím a církví.

Bylo to království zmítané spory mezi církví a Korunou a staletými sváry mezi domácím anglosaským obyvatelstvem a Dány nenasytně lačnícími po půdě, království, jež neslo jizvy zanechané divokostí vikinských vetřelců, kteří se usadili v severních a východních částech ostrova, avšak království, ve kterém přes to přese všechno vzkvétaly obchod a učenost a králové odvozovali mlhami času svůj původ až k Noemovi a norskému bohu Wodenovi (Odinovi). Tehdejší doba byla věkem víry a pověr a rovněž krvavých válek.

Představte si místo dnešního rušného provozu a elektronického lomozu zvuky vydávané zpívajícími ptáky, zvířaty, kostelními zvony, nábožnými zpěvy, lidskými hlasy a občas loveckým rohem či brnkáním lyry. Tato příjemná země, tato venkovská krajina – právě taková byla Anglie v dobách normanských královen.

„Přišli jsme si dobýt slávu“

Ta zpráva byla ohromující.

Posel z Anglie dorazil do Normandie krátce po 14. říjnu roku 1066. Vévodkyni Matyldu Flanderskou zastihl, jak se v kapli kláštera Panny Marie v polích, který založila u Rouenu, na kolenou modlí za bezpečí svého pána.

Její choť, Vilém, vévoda normandský, předcházející měsíc zahájil vpád do Anglie a měl v úmyslu zmocnit se trůnu, o němž byl přesvědčen, že mu právem patří. Zažil strašlivou plavbu za bouřlivého počasí. Dne 28. září přistál u Pevensey na jihoanglickém pobřeží a na něm také hned zakopl a upadl. Jeho následovníci vykřikli „zasaženi hrůzou z tak nepříznivého znamení“, ale Vilém obrátil pád ve svůj prospěch, zvedl hrstku písku a prohlásil: „Chopil jsem se oběma rukama neomezené držby této země.“ Poté ho za srdečného provolávání slávy odnesli na pobřeží.[1]

Vilém se brzy dověděl, že anglický král Harold je pryč někde na severu, kde odráží vpád norského krále Haralda Hardrady. Když ho porazil a zabil u Stamfordského mostu v Yorkshireu, Harold táhl na jih, aby čelil bezprostřední normanské hrozbě. Obě vojska se setkala 14. října na Senlackém návrší v Sussexu, vzdáleném pět mil od pobřeží směrem do vnitrozemí a střetla se v bitvě, která pak trvala šest hodin a časem jí připadl název bitva u Hastingsu.

Před bojem se Vilém obrátil na své bojovníky následujícími slovy: „Vůbec nepochybuji o vítězství, přišli jsme si dobýt slávu, vítězství je v našich rukou a můžeme si být jisti, že jej dosáhneme, jestliže se nám zachce.“ Bojoval neúnavně: „Vidět ho, jak přitahuje uzdu svému koni, celý se blýská mečem, helmou i štítem a ohání se kopím, bylo sice příjemné, avšak přesto hrozné na pohled.“ Říkalo se, že toho dne pod ním zabili tři koně, ale on se přesto bil dál.

Harold se svými muži se rozvinuli do šířky po celém hřbetu, zvaném Senlacké návrší, čímž přivedli Normany nacházející se v polích pod nimi do nevýhodného postavení, ale když nakonec na Vilémův rozkaz předstírali útěk, Angličané přijali osudné rozhodnutí, opustili svou pevnou pozici a dali se do jejich pronásledování. V tom okamžiku se průběh bitvy obrátil ve Vilémův prospěch, poněvadž Normané se bez varování obrátili a vrhli se do boje s Angličany, který se brzy změnil v krvavou řež. Smrtelně zraněný Harold padl pod svými praporci nesoucími zobrazení Bojovníka a Zlatého wessexského draka. Traduje se, že byl střelen šípem do oka, jenže výjev zobrazený na Tapiserii z Bayeux zároveň ukazuje bojovníka, který by docela dobře mohl být Haroldem, jehož rozsekávají na kusy sekerami. Matka a milenka dokázaly identifikovat jeho zohavené tělo jen podle skrytých znamínek na těle.

Vítězství tedy patřilo Vilémovi, a aby splnil slib, který učinil před odplutím, dal „na samotném místě, na kterém mu Bůh dopřál dobýt Anglii, vystavět skvělé opatství, usadil v něm mnichy a bohatě je obdařil“.[2] Tam také nalezl smrt Harold i mnozí další a Vilém nařídil, aby se v opatství navěky konaly modlitby za odpuštění jeho vlastních i manželčiných hříchů stejně jako těch, kdo padli. Dnes na tom místě stojí Battle Abbey (Bitevní opatství), ale z Vilémova původního založení toho zbývá velice málo.

Poté Vilém musel upevnit své vítězství a stát se králem, ale ze všeho nejdřív vyslal za moře do Normandie posla, aby oznámil Matyldě, že se z milosti Boží právě stala anglickou královnou.

Část I

Matylda Flanderská, choť Viléma Dobyvatele

1

„Velmi krásná a vznešená dívka“

Flanderský hrabě Balduin V. byl v celém křesťanstvu proslulý jako nejmoudřejší z lidí,[1] muž vládnoucí pevnou rukou a předchůdce dvorných rytířů – panovník, o jehož přátelství usilovali mnozí. Byl to člověk „velké moci, který převyšoval ostatní“. Hrabata, markýzové, vévodové, a dokonce i arcibiskupové té nejvyšší důstojnosti oněměli obdivem, když si díky vznešenosti svého úřadu vysloužili možnost být v přítomnosti tak význačného hosta. Králové rovněž v bázni ctili jeho velikost.“[2] Pocházel z mocného a vznešeného rodu[3] a původ odvozoval jak od císaře Karla Velikého, tak od anglického krále Alfréda (panoval v letech 871–899); Alfrédova dcera Elfrida byla provdána za jeho předka Balduina II.

Vládl jednomu z nejskvělejších území severozápadní Evropy. Byl tělesně silný, mocný ve zbrani, moudrý v jednání, „osvědčeně bezúhonný“ a „obdivuhodný pro svou oddanost a moudrost, sice šedovlasý, avšak přesto se vyznačující svěžestí mládí“. V nitru sice nebyl mužem války, avšak domníval-li se, že nějaká věc je spravedlivá, podpořil ji z celého srdce a zachovával věrnost svým spojencům.[4] Měl takovou pověst, že ho jeho švagr, francouzský král Jindřich I., v roce 1060 ustanovil místodržícím svého nezletilého synka Filipa.

Balduin V. za své povznesené postavení do značné míry vděčil tomu, že se jeho chotí stala sestra francouzského krále.[5] Se zbožnou dcerou francouzského krále Roberta II. Adélou, která byla proslulá silnou vůlí, měl „nadané syny a dcery“: Balduina, Roberta a Matyldu.[6] Po „moudré a požehnané“ hraběnce Adéle děti zdědily „původ ještě skvělejší“, než jim zajišťovala jejich otcovská krev.[7]

O pořadí, v jakém se narodily, nemáme dochované žádné záznamy. Den Matyldina narození zůstává neznámý. Nejranějším možným datem –

pokud byla nejstarším z dětí – je rok 1031, poněvadž rodiče tehdy konzumovali svůj sňatek navzdory odporu ze strany jejího děda, Balduina IV., což zároveň byl jeden z důvodů, proč Balduin, podněcován manželkou, krátce nato povstal[8] proti svému otci. Pravděpodobnější je, že se Matylda narodila v roce 1032 nebo někdy poté. Byla spřízněna s většinou vládnoucích rodů Evropy: „Pošla z krve galských králů a německých císařů a byla proslulá vznešeností krve stejně jako povahy."[9]

Matylda vyrostla na otcově dvoře, který sídlil především v Bruggách (či Brygii, jak se město původně nazývalo), v hradu z 9. století, jenž sloužil jako správní středisko flanderských hrabat. Kolem roku 850 jej na břehu řeky Reie vystavěl hrabě Balduin I., zvaný Železnoruký, zaujímal místo dnešního Burgplatzu (Hradního náměstí) a stál vedle současného románského kostela svatého Donatiana.[10] Z Brugg Balduin I. Železnoruký také prováděl útočnou rozpínavou politiku, jejímž cílem bylo vytvoření Flanderského knížectví. Za panování Matyldina bratra, hraběte Roberta Fríského, se Bruggy staly jeho sídelním městem. Do Matyldiných časů se město změnilo v prosperující středisko obchodu a těšilo se „velmi značné proslulosti jak počtem obyvatel, tak svým blahobytem".[11]

Matylda rovněž trávila čas v otcově hradu ve vlámském městě Lille. Stál na ostrově – starofrancouzsky l'Isle, odtud název – uprostřed venkovského prostředí na levém břehu řeky Bass (Dolní) Deule s vinohrady táhnoucími se východně odtud. Byl založen v roce 1039 a nacházela se v něm Révová kaple, v níž byla uctívána Panna Maria.[12] V obvodu hradeb a příkopu stál donjon neboli bergfríd, případně nebojsa, a hraběcí palác, který se nazýval La Salle.[13]

Hrabě Balduin V. vlastnil ještě další sídla, v nichž pobývala Matylda: dřevěný hrad z 9. století v Gentu, vystavěný na místě, na němž byl v roce 1180 vybudován dnešní Gravesteen – Hrad hrabat –, dále hrad na návrší v Thérouannu, tyčící se nad katedrálou, a konečně „bourg" z 10. století v Saint-Omeru, který dvůr navštěvoval, když dodržoval slavení církevních a světských svátků.[14]

Flandry, v nichž se narodila Matylda, byly neklidným prostředím. „Celou zemi soužily vraždy, jež byly na denním pořádku, a zcela běžné prolévání lidské krve." Urození páni naléhali na biskupy, aby „navštěvovali místa, na nichž obzvláště řádila taková otřesná krutost, a poučovali povolného a kr-

vežíznivého ducha Vlámů v zájmu míru a souladu".[15] Ale řemesla a obchod přesto vzkvétaly a zahajovaly novou éru prosperity.

Matylda byla v roce 1037 možná už dost stará, aby byla u toho, když vyhnaná anglická královna Ema Normandská, vdova po králi Knutovi, byla hrabětem Balduinem V. a hraběnkou Adélou „se ctí přijata" v Bruggách[16] poté, co ji její nevlastní syn, král Harold Zaječí pacička vypověděl z Anglie.[17] Balduin nabídl Emě útočiště na „tak dlouho, jak jen bude třeba".[18] Emě bylo v té době dvaapadesát let a měla zůstat u jeho dvora na vlastní útraty až do roku 1040, kdy Harold Zaječí pacička zemřel a na anglický trůn nastoupil její vlastní syn Hardiknut. V té době se s ní mladá Matylda možná seznámila a snad na základě nějaké probouzející se předtuchy na ni udělal dojem Emin velkolepý a energický styl panování anglických královen. Ema uplatňovala politický vliv a těšila se za to úctě. Své bohatství užívala k podpoře učenců. V Bruggách neúnavně prosazovala Hardiknutovo právo nastoupit na trůn po nevlastním bratrovi. Možná rovněž Matyldě vyprávěla něco o Normandii, v níž vyrostla.

Když se Emin syn stal králem a ona sama se konečně vrátila do Anglie, lidé ve Flandrech „se slzami v očích naříkali, že ta, již po celou dobu vyhnanství považovali za svou krajanku, je teď opouští. Takové nářky se ozývaly po celém pobřeží, tak bědovali všichni lidé, kteří byli při tom", zatímco Balduin, Adéla a Ema, když se spolu loučili, prolili „potoky slz".[19]

Kronikář Orderic Vitalis měl v budoucnu chválit Matyldinu inteligenci i její učenost. Počáteční výchova a vzdělání až do sedmi let byly svěřeny do rukou matky. Na Balduinově dvoře se vzdělanost těšila úctě a Matyldu pravděpodobně naučili číst latinsky stejně jako jejího bratra, ačkoli spolu s většinou urozených dětí nikoli psát. To za ni vždycky obstarali nějací duchovní. Značná část výuky se soustředila na Písmo svaté a životy svatých. Je docela možné, že četla životopis římské císařovny z 10. století, nesmírně vlivné Adelaidy Burgundské, který dala sepsat její matka.[20] Určitě se oblomila v šití a vyšívání, a kromě toho jí také vštípili zbožnost. Tehdejší doba byla především věkem víry. Kronikář Guillaume Poitierský, arciděkan z Lisieux, zaznamenal, že Matyldinou nejchvályhodnější vlastností byla „pevná víra a horlivá láska ke Kristu".

Dcery králů a urozených pánů – kterým se říkalo princezny, ale až do 18. století tak nebyly oficiálně oslovovány – vychovávali v takovém duchu, že musí přijmout dohodnutý sňatek a že mají za povinnost prokazovat poslušnost nejprve rodičům a poté manželovi. Na sňatek se pohlíželo jako na žádoucí stav pro obě pohlaví a mnoha ženám také skutečně vymezoval roli, jakou hrály v životě. Alternativou byl odchod do kláštera, ale od většiny královských a šlechtických dcer se všeobecně očekávalo, že se provdají, a to dobře – málokdy se našla nějaká, která by zemřela neprovdána či bez složení řádových slibů.

Výchova vysoce urozených dívek tudíž byla zaměřena k nalezení vhodného manžela, někoho s odpovídajícím titulem a postavením, a právě na matkách ležela odpovědnost, aby dohlížely na to, že z dcer vyrostou počestné, rozvážné, pokorné, zbožné a poslušné bytosti, které budou připravené k uzavření sňatku.

Princeznám bylo podobně jako většině dívek vštěpováno vědomí, že od narození patří k slabšímu pohlaví, a jejich svoboda je tudíž omezená – přesto však najdeme příklady toho, že jim jejich matky možná předváděly, jak se vznešené ženy mohou domoci nesmírného vlivu. Představa ženské podřízenosti byla starší než křesťanství, křesťanské učení ji však po staletí neúprosně prosazovalo. Žena přece je nástrojem ďábla, původkyně prvotního hříchu a svedla muže z cesty ke spáse – zkrátka je jedinou nedokonalostí celého Božího stvoření! Středověké ženy byly střídavě považovány buď za slabé a pasivní, anebo za vládychtivé semetriky, svůdkyně a poběhlice. Všeobecně se vycházelo ze zásady, že mladá děvčata je třeba chránit před nimi samými, aby je bylo možné vychovat za stejně počestné a poddajné panny i matky. Sňatek byl nezbytný pro středověké pojetí Božího uspořádání světa: manžel vládl v rodině, stejně jako král ve své říši a jako Bůh vesmíru, kdežto manželky byly – podobně jako poddaní – zavázány poslušností vůči svým manželům a pánům.

Matylda vyrostla v krásnou, půvabnou, zbožnou, učenou a hrdou ženu[21] – „velmi sličnou a vznešenou dívku královské krve“, jak se nadšeně vyjádřil kaplan normandského vévody Guillaume Jumièges, který se s ní určitě setkal.

V 19. století se tvrdilo, že podle listin Leweského převorství v Sussexu byla mladá Matylda provdána za Gherboda, právníka opatství svatého Ber-

tina v městě Saint-Omer ve Flandrech, a porodila mu syna Gherboda Vláma, hraběte z Chesteru, ale příslušné dokumenty byly od té doby prohlášeny za podvrhy.[22]

Přesto však může být něco pravdy na pozdějším tvrzení, že, „když byla ještě pannou“, Matylda „milovala jednoho hraběte z Anglie“, zvaného Brihtric Meaw, jehož jmění prý ustupovalo jen bohatství krále Eduarda Vyznavače.[23] Ve středověkých časech byly královské osoby spojovány s romantickými milostnými příběhy; až do poměrně nedávné doby byly předmětem smluv a rodových aliancí. Ve středověku se sňatek z lásky považoval za úchylku a něco nezodpovědného, nebo dokonce otřesného. Jak postřehl vynikající kronikář William z Malmesbury: „Královské postavení a láska se k sobě vůbec nehodí a vycházejí spolu vždy špatně.“

Ačkoli to byla jen všeobecně přijímaná smyšlenka, částečně se projevovalo jakési tušení, že láska a svoboda volby hrají při námluvách svou roli, avšak přesto se nepřipouštělo, aby ve hře převládly nad mocnějšími faktory.

Brihtric byl nesmírně ctěným pánem gloucesterského hrabství, jemuž se tak velké cti dostávalo díky tomu, že zahrnovalo desítky či stovky panství držených význačnými korunními velmoži (královými vazaly). Byl to pohledný muž s vlasy bílými jako sníh – „meaw“ ve staré angličtině sníh skutečně znamenalo. Možná byl o něco starší než Matylda, poněvadž v roce 1020 zdědil Tewkesbury a ve 40. letech 11. století svědecky stvrdil nějaké královské listiny.[24] Matylda se s ním seznámila, když ho král Eduard ustanovil vyslancem u dvora jejího otce v Bruggách. Zahořela k němu láskou a vzala si do hlavy, že musí získat jeho náklonnost. Nebylo to žádné bláhové či nereálné fantazírování. V roce 1051 se její teta Judita Flanderská měla provdat za Tostiga, mladšího syna jednoho anglického hraběte, totiž Godwina z Wessexu, a Brihtric byl vysoce postavený muž a mnohem mohovitější než Tostig.

Matylda vypravila troufale posla k Brihtricovi, pozvala ho, aby za ní přijel, vyznala se ze svých citů a učinila nabídku k sňatku. On ji však odmítl.[25] Naštěstí se na obzoru objevil jiný nápadník.

2

„Muž velké odvahy a vynikající troufalosti“

Velkolepý Vilém Bastard, suverénní normandský vévoda a prasynovec Emy Normandské, byl vystaven naléhání svých baronů, aby se oženil.[1] Normandie tehdy byla významným svrchovaným vévodstvím, nejmocnějším v celém západním křesťanstvu, a jeho vládce byl nejvýznamnějším vazalem francouzského krále, svého lenního pána, jemuž byl povinen prokazovat úctu a věrnost. Jeho baroni přirozeně chtěli zajistit budoucí bezpečnost Normandie a trvání pevné vlády, proto tedy „naléhavě obrátili jeho pozornost k záležitosti jeho potomka i následnictví“[2] a poskytli mu „vzájemně si protiřečící doporučení týkající se jeho sňatku“.[3] Vilém se ovšem rozhodl po svém.

Žádoucnost urozené choti netkvěla ani tak v tom, jak vypadala, ani jakou měla povahu, ale především v jejím majetku a vychování. Manželství bylo v podstatě záležitostí smlouvy a diplomatických výhod, jaké měla nevěsta přinést věnem. Jak ve 13. století prohlásil Jindřich III.: „Přátelství mezi panovníky nelze navázat vhodnějším způsobem než příslibem manželství.“[4] Proto byla královská manželství téměř bez výjimky uzavírána se zřetelem na prospěch království dosažený zajištěním potomstva a uzavíráním rodových aliancí, které odvracely války a přinášely blahobyt. „Když mezi velkými vladaři kvete láska, odhání to od jejich poddaných hořké vzlyky“ – tak se to zpívalo v jedné politické satiře ze 13. století.

Vilém si přál choť vznešeného původu, která by ještě více umocnila jeho věhlas. „Králové zblízka i zdaleka by mu rádi dali za ženu své nejmilejší dcery“,[5] ale dověděl se, že hrabě Balduin V. má „dceru jménem Matylda urozeného původu a stejné povahy i jemné krásy“, jež zároveň je tělesně silná.[6] Současníci – a možná i sama mladá urozená dáma – považovali Matyldu za vznešenější rodem i předky, než byl sám Vilém,[7] a tak by mu získání takové kořisti velice pomohlo proti očerňování šířeného na základě toho, že nepocházel z manželského lože.

Pro sňatek existovaly i další rozumné důvody. Opětné navázání starého spojenectví s Flandrami, sílící moc a upevnění svazků s francouzským králem, který byl Matyldiným strýcem, mohlo jen zvýšit prestiž a vliv v západní Evropě a chránit vévodovu východní hranici, za níž ležela Francie, i severní pomezí s Flandrami a stejně tak potlačit bouřící se Balduinovy i Vilémovy poddané vyvolávající nepokoj v pohraničních částech jejich držav.

Vilém poté, co se poradil se svými pány,[8] vypravil posly, aby požádali o Matyldinu ruku.[9] To se stalo v roce 1049 nebo někdy předtím,[10] když Matyldě bylo nejvýš osmnáct let; o sňatku se možná jednalo už v květnu roku 1048, když Vilém a Balduin V. byli v Senlis severně od Paříže společně svědky zpečetění nějaké listiny Jindřicha I.[11] Balduin si už dlouho přál rodové spojení s Vilémem,[12] jehož v neklidných dobách jeho nezletilosti[13] chránil před velezrádnými úmysly nepřátel. Jeho cílem bylo navázání pevnějšího přátelství s nejbližšími sousedy, zvlášť s Francií, po jejímž boku se octl v konfliktu se Svatou říší římskou, a chtěl dosáhnout zabezpečení sporného území a konečného podvrácení císařovy moci. Vévoda Vilém byl jakožto vazal Francie povinen podporovat krále Jindřicha I. proti Říši. Proto také Balduin přijal normanské poselstvo s vybranou zdvořilostí, vyjádřil velké uspokojení nad nabízeným sňatkem,[14] rád k němu svolil a nevěstě slíbil značné věno.[15]

Máme-li však věřit tomu, co stojí ve čtyřech letopisech ze 13. století, svéhlavá Matylda měla na sňatek s vévodou Vilémem svůj názor. Píše se o tom v normandských,[16] francouzských[17] a vlámských[18] kronikách, které zachycují, jak na základě toho, že byla vychována v rodině dodržující společenské konvence, a bez nebezpečí, že jí bude vyčítán nemanželský původ, povýšeně – otevřeně a přede všemi – prohlásila, že přece „nebude mít za chotě bastarda“.[19] Její drzost přivedla hraběte Balduina V. do krajně trapné situace. Dcera se určitě pominula na rozumu, prohlásil. Promluvil si s ní. Ale to s Matyldou ani za nic na světě nepohnulo a hrabě byl nakonec nucen odeslat posly s její odpovědí zpět k Vilémovi. Balduin v dobách, v nichž mnoho urozených mladých žen bylo donuceno k sňatku, prokázal pozoruhodnou shovívavost, a Matylda se poté, co otec ustoupil, nepochybně domnívala, že tím celá věc skončila. Ale mýlila se.

Říká se, že se jednou v neděli ráno nedlouho poté Matylda v doprovodu svých dvorních dam vracela ze mše, když ji náhle předjel nějaký rozzuřený

muž na koni – byl to její odmítnutý nápadník, vévoda Vilém. Prý ji takto přepadl ze zálohy buď v ulicích Brugg,[20] anebo na nádvoří Balduinova hradu v Lille,[21] a dokonce ji odvlekl až do její ložnice. Různá líčení se sice navzájem liší, pokud jde o místo činu, zato se však shodují v tom, co Vilém provedl. „Rozhněván pohrdáním, jímž ho Matylda zahrnula", ji popadl za dlouhé vlasy, „zbil, vyválel v blátě, ušpinil jí vzácný oděv a pak tryskem odcválal", přičemž ji zanechal v tak špatném stavu, že se musela odebrat na lože.[22] V Tourské kronice čteme, že jím cloumal takový hněv, že použil „pěsti, paty a ostruhy". Vzhledem k tomu, že Vilém měl v pažích takovou sílu, že nikdo jiný nedokázal natáhnout jeho luk a on sám to dovedl i na koni v prudkém cvalu,[23] musel to být opravdu pořádný výprask.

Hrabě Balduin V. tím byl pobouřen. Vybral pro dceru jiného ženicha, jímž údajně měl být saský vévoda Bernard II., ten však už byl ženatý, a proto kronikář měl zřejmě na mysli jeho syna Ordulfa. Balduin rovněž začal zbrojit a připravoval válku. Ale ještě ani pořádně nezačaly počáteční drobné potyčky, a Matylda už připravila otci další překvapení. Většina dívek královské krve by se Vilémovým přepadením určitě cítila hluboce uražena, jenže vévodovo hrubé ucházení o přízeň způsobilo ohromující změnu citů v srdci rázné mladé urozené ženy, která na loži, na němž se léčila z následků útoku, prohlásila, že se nechce provdat za nikoho jiného než právě za Viléma.[24] Když se jí užaslý Balduin V. zeptal, proč si to zničehonic rozmyslela, odpověděla mu: „Protože jsem tehdy vévodu neznala tak dobře, jak ho znám nyní, poněvadž je to určitě muž velké odvahy a značné troufalosti, který si mohl dovolit přijet a zbít mě v samotném sídle mého vlastního otce."[25]

Je možné, že Matylda v době, kdy se zotavovala na loži, uvažovala o Brihtricově odmítnutí a dospěla k závěru, že oznámení sňatku s Vilémem, který byl mnohem urozenějšího původu a mohl jí zároveň nabídnout mnohem více, uspokojí její hrdost. Nebo to možná bylo tak, že ji Brihtric právě odmítl a ona Vilémovu nabídku k sňatku trucovitě přijala jemu navzdory.

Otce taková proměna citů nesmírně potěšila. Odvolal své bojovníky a dal všem na vědomost, že dcera už je se sňatkem svolná. Vilém znovu požádal o její ruku a byla zahájena nová jednání. Matylda ovšem tentokrát ochotně souhlasila.

„Jeho žádost mě velice těší," prohlásila,[26] a pak už vážně začaly přípravy na svatbu.

Historikové pochybují o pravdivosti tohoto podání a tvrdí, že jde o vyprávění tradované z pozdější doby, a dokonce možná i o francouzskou propagandu, která měla poté, co Normandie v roce 1204 padla do rukou Francouzů, zdiskreditovat normandské vévody. Tourská kronika je rozhodně nepřátelsky naladěný pramen. Ale příběh se vyskytuje ve třech dalších letopisech, z nichž jeden byl sepsán v Normandii a dva ve Flandrech. Balduin Avesneský, který byl autorem jedné ze dvou flanderských kronik, čerpal ze starších pramenů, které se nám nedochovaly. Na celé věci tedy může být alespoň ono příslovečné zrnko pravdy.

3

„Vilém Bastard“

Pohana nemanželského původu pronásledovala Viléma celý život. Matka Herleva, původem z Falaise, byla dcerou jircháře. Otec, vévoda Robert Ďábel, ji prý spatřil, jak pere prádlo v řece, a pak už se někdy v letech 1027–1028 narodil Vilém. Herleva málem zemřela při porodu, a zatímco se ji všichni snažili zachránit, novorozený synek zůstal ležet odložený na podlaze a pokoušel se pěstičkami svírat rákosí tak silně, že ti, kdo si toho povšimli, údajně předpovídali, že vyroste v „mocného muže, připraveného podmanit si všechno, co se mu octne na dosah ruky, a který vše, co jednou uchopí, také bude mocnou rukou vytrvale bránit proti všem, kdo by mu to chtěli vzít“.[1]

„Je sice malý, ale vyroste,“ řekl jeho otec vévoda v roce 1035, v němž se vydal na pouť do Jeruzaléma a zanechal svého jediného syna Viléma, kterému v té době bylo sedm nebo osm let, aby za jeho nepřítomnosti spravoval Normandii. Robert však téhož roku zemřel v Malé Asii při návratu domů. Poněvadž po sobě nezanechal žádného legitimního dědice, vévodou se po něm stal nezletilý Vilém.

Na rozdíl od Matyldiných byly Vilémovy životní začátky bouřlivé. „Neustále mě pronásledovaly nesčetné nesnáze,“ vzpomínal na smrtelném loži.

„Od dětství jsem byl veden ke zbraním.“[2] Četní normanští páni se nechtěli smířit s tím, že vévodskou korunu nosí na hlavě levoboček. Chlapcovi učitelé a poručníci byli vražděni a docházelo k úkladům o jeho život, z nichž jeden se odehrál přímo v jeho ložnici. Ale mladý vévoda všechny přežil a vyrostl v muže, s nímž bylo nutné počítat, a spolu s ním vyrostla i jeho legenda. „Byl mírný na muže, kteří milovali Boha, a nezměrně strohý na ty, kdo se mu postavili na odpor. Byl to velmi krutý a zlostný člověk, takže se nikdo neodvážil udělat něco proti jeho vůli.“[3] V roce 1047, kdy mu bylo dvacet let, prokázal Vilém v bitvě u Val-ès-Dunes svou vojenskou zdatnost a od té doby se jeho pověst šířila po celém tehdejším světě. Ve všech bitvách, které svedl, zvítězil a v Normandii, ale nejen v ní, si vysloužil velký obdiv a bezmeznou úctu, ale přesto nebyl nikdy milován, třebaže se vyznačoval značnými schopnostmi, pokud šlo o velení a odvahu, a rovněž vzbuzoval oddanost u svých přívrženců.

Ve věku, v němž průměrný vzrůst mužů podle rozměrů dochované zbroje dosahoval asi pěti stop a pěti palců (165 cm), byl Vilém vysoký pět stop a deset palců (178 cm) – tak zní odhad založený na jeho stehenní kosti, z jejíhož zkoumání vyplývá, že byl silný a svalnatý.[4] Současníci ho líčí jako zavalitého muže „divokého vzezření“, s nazrzlými vlasy, které mu záhy vypadaly, a se skřehotavým, hrdelním hlasem. Když v roce 1522 otevřeli jeho hrob, tělesné pozůstatky – patřící mohutnému muži s dlouhýma rukama a nohama – byly zachované natolik dobře, aby bylo možné udělat jeho portrét, který byl namalován na dřevěnou desku a zavěšen nad hrobem.[5] Je na něm vidět muže v oděvu z počátku 16. století se zrzavými vlasy i bradou a nápadně podobného francouzskému králi Františku I., nebo dokonce samotnému Jindřichovi VIII. Má-li to být podoba vévody, jak vypadal za života, pak se velice liší od jeho tradičních zobrazení, například od těch, na nichž je vyveden s vlasy připomínajícími helmu a čistě oholený, jako na vyobrazeních z proslulé Tapiserie z Bayeux, která zachytila dobytí Anglie Normany v roce 1066 a dochovala se dodnes.

Vilém „byl majestátní, ať už seděl, anebo stál“, ačkoli navzdory střídmosti v jídle a pití „jeho královskou osobu znetvořovalo“ čím dál víc „vystupující břicho“.[6] Těšil se skvělému zdraví a často podléhal své velké lovecké vášni.[7]

Byl to tvrdý, činorodý a prudký muž, vyzařující silnou osobnost a autoritu, rozhodný a vyznačující se železnou vůlí a lakotou. Navzdory své bezohled-

nosti proslul jako spravedlivý a zbožný vládce, jehož se ovšem bylo třeba obávat. Lidé se třásli hrůzou před jeho spravedlivým hněvem. Dal hodně na oddanost, hnusil si opilství[8] a zvlášť v raném mládí si „cenil cudnosti do té míry“, až „převládlo nezvratné přesvědčení, že nemůže nic mít se ženami“,[9] což vyvolávalo obavy u současníků, kteří si dělali starost kvůli potomstvu. Na rozdíl od čtyř svých vévodských předků nikdy nezplodil levobočka.[10]

Vilémův postoj k pohlavní morálce zřejmě byl reakcí na vlastní nemanželský původ, který považoval za krajně ostudný, což dokazuje jeho kruté zacházení s těmi, kdo se mu kvůli němu posmívali. Vévoda sice své listy vzdorovitě podpisoval „Vilém Bastard“, avšak přesto nesnesl, aby mu v Normandii někdo připomínal jeho nízký původ. Když měšťané obleženého Alençonu na posměch dědovu řemeslu zavěsili přes hradby vydělané kůže a město poté padlo do rukou Vilémovi, vévoda se krutě pomstil – nařídil, ať těm dvaatřiceti, kteří se vysmívali, utnou ruce i nohy, a sám osobně dohlížel, aby jeho rozkaz byl vykonán.

Navzdory všem obavám současníků brzy dokázal, že je s to zplodit potomky, ačkoli je možné, že mohl dosáhnout sexuálního vyvrcholení výhradně v posvátném bezpečí manželského lože.

Takový tedy byl – drsný, krutý, čestný – muž, za něhož se Matylda byla ochotná provdat.

4

„S největší obřadností a ctí“

Jenže oddáni, alespoň jak se zdálo, neměli být. V roce 1049 byl Balduinův spojenec, Geoffroi, hrabě Horního Lotrinska, poražen v bitvě „římským“ císařem Jindřichem III. Svatá říše římská byla feudální stát zahrnující dnešní Německo s okolními územími, části severozápadní Evropy a severní Itálii. Vznikla v roce 800, v němž papež v cášském dómu korunoval franského krále Karla Velikého na císaře, což byl akt, který byl považován za obnovení

staré Římské říše. Od roku 962 němečtí nástupci Karla Velikého vládli říši za čím dál nepříjemnějšího zasahování papežské moci. Němečtí císaři se však sami nenazývali panovníky „Svaté“ říše římské, to přišlo až v roce 1254.

Flandry byly lénem Svaté říše římské, a tak byl Balduin V. nucen odebrat se spolu s holnolotrinským hrabětem do Cách a oficiálně se poddat císaři, na němž bylo zřetelně znát, že se chce pomstít. V říjnu téhož roku na církevním koncilu, který se konal v Remeši, chráněnec a spojenec Jindřicha III., reformátorský papež Lev IX., prosadil autoritu Svatého stolce takovým způsobem jako nikdy předtím, vnutil kléru celibát a prosadil dodržování církevního práva v záležitostech svatokupectví, sňatků, pokrevního příbuzenství a krvesmilstva. Když se tím zabýval, zakázal hraběti Balduinovi V., aby provdal dceru za Viléma, a tomu zase zapověděl, aby ji pojal za choť. Pro tak nečekaný zákaz nebyl uveden žádný důvod až na tvrzení, že takový sňatek by odporoval kanonickému právu, a tehdejší papežovo rozhodnutí si lze obtížně vysvětlit ještě dnes.

Nemáme vůbec žádné důkazy, že Matylda byla předem smluvně zaslíbena Brihtricu Meawovi či někomu jinému, což by jí zabránilo provdat se za Viléma, poněvadž předběžná dohoda o uzavření sňatku byla v té době stejně závazná jako samotné manželství. Orderic Vitalis Matyldu nazývá Vilémovou „sestřenicí“, čímž naznačuje, že dvojice byla spřízněná v zakázaném stupni pokrevenství, a stejný názor zastává několik dalších kronikářů píšících ve 12. století. Povaha toho vztahu vyvolala značné množství dohadů a spekulací, že příbuznost pošla od Matyldiny matky Adély Francouzské, která snad byla předtím, než se provdala na hraběte Balduina V., chotí Vilémova strýce, normandského vévody Richarda III. Richard rozhodně jednu dobu byl zasnouben s urozenou dámou, která se jmenovala Adéla (či Adelais), ale jejíž totožnost je nejistá, a došlo-li skutečně k takovému sňatku, pak nebyl nikdy naplněn.

Jiní autoři tvrdí, že Matylda podobně jako Vilém pocházela od Vikinga Rolla (Roberta I.), který získal Normandii od Francouzů a v roce 911 se stal jejím prvním vládcem, ale pro to nemáme důkazy, a i kdyby se snad našly, pokrevní svazek vznikl příliš dávno předtím, a tudíž by se nemohl stát překážkou k uzavření manželství. Další pramen však udává, že Vilém a Matylda byli bratranec a sestřenice v pátém stupni, ale takové příbuzenství lze obtížně prokázat.

Úvahy o nepřípustném spříznění možná vznikly z toho, že se Matyldin děd Balduin IV. po smrti své první ženy, matky Balduina V., oženil s Vilémovou tetou Eleonorou Normandskou, čímž vzniklo pokrevenství, přestože mezi nimi neexistoval žádný pokrevní vztah. Tímto spojením se Vilém a Matylda stali vzdálenými neboli prvostupňovými bratrancem a sestřenicí. Církev v té době sice zapovídala sňatky mezi bratranci a sestřenicemi až do sedmého stupně příbuzenství,[1] avšak přesto často k takovým spojením vydávala dispens, který ovšem bylo možné získat tím obtížněji, čím bližší bylo příbuzenství mezi oběma snoubenci.

Mezi feudálními vládci sice nebylo vůbec výjimkou, že se na takové právní jemnosti neohlíželi, avšak Vilém byl oddaným synem církve, který se z celého srdce zasvětil službě Bohu.[2] V té době už díky své krajní horlivosti[3] při prosazování velkých církevních reforem v Normandii získal přízeň duchovenstva. Možná si už byl vědom možných překážek bránících uzavření sňatku s Matyldou, poněvadž vyslal do Remeše početnou deputaci církevních představitelů zahrnující mimo jiné i všeobecně ctěného opata benediktinského kláštera v Bec-Hellouinu (a budoucího canterburského arcibiskupa) Lanfranca z Pavie, která pravděpodobně měla přesvědčit papeže, aby zamýšlené manželské spojení povolil. Muž s Vilémovou reformátorskou pověstí by rozhodně nepřistoupil na sňatek neodpovídající kanonickému právu, poněvadž každý spor, který by vyvolal, by měl nepříznivý vliv na vévodské nástupnictví a budoucí postavení církve v Normandii. Poté, co byl oznámen papežův zákaz, většina normanských biskupů zaujala k Vilémovu a Matyldinu manželskému spojení nepřátelský postoj. Pravděpodobně právě proto normanští kronikáři, z nichž většinu tvořili mniši, se k psaní o zákazu stavěli zdrženlivě.

Avšak uprostřed všeho toho církevního tyátru se za zákazem vydaným papežem Lvem IX. skrývaly vychytralé politické důvody. Svatý otec byl stoupenec Svaté říše římské a byl si rovněž vědom, že spojení mezi Flandrami a Normandií povede k uzavření mocného spojenectví zaměřeného proti Říši. Věděl, že Vilém „nabývá na síle a vlivu a převyšuje všechny sousedy velkolepostí a předváděním svého nového způsobu života“.[4] Kromě toho jistý normanský dobrodruh jménem Robert Giuscard právě dobyl jižní Itálii a stal se vládcem, v němž papež spatřoval další hrozbu. Možná největší pohnutkou k vydání zákazu se staly buď ryze politická msta, anebo úmysl

zabránit spojenectví, které nevěstilo nic dobrého pro císaře, a omezit moc Normanů.

Vilém si nepochybně byl velmi dobře vědom skutečných papežových pohnutek. V roce 1050 vyslal opata kláštera v Bec-Hellouinu Lanfranca a countanceského biskupa Geoffroye do Říma, aby požádali papeže o radu.[5] Lanfranc patřil k nejobdivovanějším a nejupřímnějším církevním představitelům Normandie. Vilém „ho ctil jako otce, uznával jako učitele a miloval jako bratra či syna".[6] Opat byl „muž v učenosti a náboženské horlivosti srovnatelný se starými",[7] pověst, kterou si zasloužil pro „obdivuhodného ducha a stejné vzdělání",[8] se už rozšířila daleko za hranice vévodství a jeho jméno bylo vyslovováno s úctou v samotném Římě. K čemu vedlo jeho vyslání, ovšem nevíme. Objevily se názory, podle nichž byla záležitost rychle vyřešena a papež se dal přesvědčit, aby vydal dispens,[9] ale další svědectví takové teorii odporují a pravděpodobnější se tedy zdá, že Vilém na zákaz nedbal.

Vyskytlo se rovněž tvrzení, že když se papež pustil do války, v níž chtěl vyhnat Normany, kteří dobyli jižní Itálii, a po bitvě u Civitate, k níž došlo dne 15. června roku 1053, jimi byl zajat, Vilém využil příležitosti, jež se naskytla, a oženil se s Matyldou.[10] Různí kronikáři udávají datum sňatku v rozmezí let 1050–1056, většinou se však přidržují roku 1050, který byl téměř skutečně rokem, v němž k němu došlo a kdy Vilémovi bylo třiadvacet a Matyldě nejvýš devatenáct let.

Dlouho se tvrdilo, že se nejstarší zmínka o Matyldě jakožto Vilémově choti a vévodkyni normandské nachází ve dvou listinách vydaných roku 1053, jedné v klášteře Nejsvětější Trojice v Rouenu[11] a druhé v benediktinském opatství svatého Juliána v Toursu.[12] Ale Matylda se s Vilémem vyskytuje jakožto svědkyně dvou původních listin vydaných klášteru Saint-Wandrille v roce 1051[13] stejně jako jejich nejstarší syn Robert. Být svědkem při vydávání listin nebylo pro urozená nemluvňata ničím neobvyklým, a poněvadž Vilém a Matylda byli někdy po říjnu roku 1049, a nejpravděpodobněji v roce 1050, určitě oddáni, Robert se nejspíš narodil roku 1051. To odpovídá skutečnosti, že v roce 1066 byl označen za dospívajícího.[14]

Královské sňatky bývaly od nejstarších dob považovány za důvod k velkolepým oslavám. Svatby panovníků vždy znamenají něco závažného pro

celou společnost. Zajištění královské posloupnosti na trůně bylo odjakživa záležitostí všeobecného zájmu, a právě proto sňatky panovníků a urozených pánů odedávna měly rozhodující význam pro blahobyt a společné dobro jejich lidu. Jsou symbolickým vyjádřením dynastické odpovědnosti vládců vůči poddaným a příslibem, že prastará posvěcená pokrevní linie bude pokračovat a její čistota zůstane zachována.

Vnější lesk královských svateb však představoval pouze polovinu celé záležitosti – aksamitovou rukavici spíše než železnou pěst skrytou v ní – a zastíral skutečnost, že mohly být pouhou ceremoniální rouškou zastírající bezbožné a někdy i kruté aliance. Věk nebyl rozhodujícím zřetelem a král nebo pán mohl být mnohem starší než nevěsta. Považovalo se za prospěšné, aby manžel byl starší než jeho žena, poněvadž tak ji bude moci snáze ovládat, kdežto starší choti by to nemusely přijímat tak poslušně. Děti bylo možné zasnubovat či ženit a provdávat už jako nemluvňata a církev povolovala manželské soužití od čtrnácti let pro chlapce a od dvanácti pro dívky, poněvadž tehdejší věk je považoval za schopné pohlavního styku. Nejméně dvěma z královen, o nichž se píše v této knize, bylo v době, kdy je provdali, dvanáct let nebo ještě méně.

Četné mladé princezny byly nuceny snést obtížnou cestu k ženichovi s vědomím, že se musí rozloučit, možná už navždy, s rodinou a s rodnou zemí a prakticky hned po příjezdu budou spojeny v manželském svazku s nějakým neznámým mužem. Ať k němu cítily cokoli a ať s nimi zacházel jakkoli, očekávalo se od nich, že s ním budou ihned spát a rodit mu děti, aby zajistily potomstvo. Můžeme tedy oprávněně tvrdit, že se z nich stávaly stejné obřadní oběti, jakými byly všechny přikované panny, jež známe z klasické mytologie.

Matylda musela ujet více než 150 mil do hrabství Eu na východním pomezí Normandie, kde se měla konat svatba. V tehdejší době bylo cestování náročné. „Kočáry“ ještě neexistovaly, cestovalo se koňmo, pěšky nebo na káře či voze, což byly dopravní prostředky, jimž do značné míry dávaly přednost ženy, ačkoli tehdejší povozy neměly pérování a byly nepohodlné, ale jezdily rovněž na koni, na němž bylo možné urazit vzdálenost dvaceti či třiceti mil denně. Cesta Matyldě trvala pravděpodobně celý týden. „Až do Eu“ ji „se vší ctí a slávou“ doprovázel otec a s ním velkolepý průvod urozených pánů a paní.[15]

Vilém, který se už nemohl dočkat své vyvolené, přijel do Eu první, provázen četnými rytíři, matkou Herlevou a otčímem Herluinem, vikomtem z Contevilleu.[16] Byl hostem svého bratrance Roberta, hraběte z Eu,[17] a pobýval v jeho sídelním hradu. Ten se tyčil nad řekou Bresle a obklopovala jej obora.[18] Tam také Vilém přijal Matyldu a hraběte Balduina, který mu přinesl bohaté dary.[19] Několik dnů nato byl sňatek slavnostně uzavřen buď v katedrále Notre-Dame v Eu, anebo v hradní kapli, která byla rovněž zasvěcena Panně Marii a dochovala se dodnes. Obřad byl vykonán v nejpřísnějším soukromí,[20] nejspíše proto, aby se předešlo jakýmkoli námitkám. Papežův zákaz se Viléma očividně bolestně dotkl. „Pojal ji právoplatně za manželku," zdůraznil jeho kaplan Guillaume Jumièges ký, „s velkou slávou a bezmeznou radostí a plesáním."

Inventář všech šperků, ozdob a knih dochovaných v pokladu katedrály v Bayeux, pocházející z roku 1476, zaznamenává dva pláště „neskonalé drahocennosti", které jsou označeny za svatební roucha vévody Viléma a jeho nevěsty. Matylda šla k oltáři oděna v drahocenném plášti připomínajícím pluviál, pošitém zlatými ozdobami a drahými kameny. Vilém měl plášť ozdobený zlatými křížky, květy, rytecky zpracovanými ozdobami, drahokamy a hojnými výšivkami. Na hlavě měl přilbu, která se rovněž dochovala v Bayeux.

Matylda manželovi přinesla značné věno: „Otec ji s potěšením dal vévodovi spolu s velmi značným bohatstvím a vzácnou výbavou".[21] Vilém ji však po svatbě nevybavil příliš velkoryse: daroval jí panství pouze skromné ceny, nalézající se v Pays-de-Caux, což je rozsáhlá náhorní plošina prostírající se mezi průlivem La Manche a řekou Seinou.

Po obřadu usedli v čele slavnostní tabule ke svatební hostině uspořádané v hradu. Hodokvasem se odjakživa slavily nejen svatby, ale i velké církevní svátky – Velikonoce, Svatodušní svátky a Vánoce – a rovněž různé další zasvěcené dny. Čestní hosté včetně hraběte Balduina a jeho ženy určitě seděli po boku vévodských manželů u vysoké tabule na pódiu pokrytém suknem. Služebníci s ubrouskem přehozeným přes ruku podávali vévodovi a vévodkyni poháry s vínem. Chléb přicházel na stůl v podobě placatých rohlíků zdobených křížky. Ryby se podávaly v mísách, maso – úpravou připomínající kebab – na rožních a každý chod byl podáván pro dva. Všichni měli u sebe nůž, jejž si k tabuli přinesli na krájení a odřezávání jídla, které se

jedlo rukama, čímž se vysvětluje, proč si lidé před jídlem a po něm omývali prsty. Vidličky se neznaly. Společnost obvykle bavili potulní pěvci, trubadúři, žakéři či mimové. Šašci či blázni provozovali své šprýmy a možná i tančili. Poté hosté novomanžele obřadně uložili na lože, jež požehnal kněz, načež všichni odešli a ponechali oba o samotě, aby splnili svou dynastickou povinnost. Ve veřejné povaze obřadu ukládání na lože se projevovalo všeobecné přesvědčení, že zplození následníků trůnu je oprávněně předmětem zájmu všech.

Když oslavy skončily a hosté se rozešli, Vilém odvedl choť a jejího otce „s největší obřadností a ctí“[22] do svého sídelního města Rouenu. Bylo to „lidnaté a zámožné město plné kupců a zároveň místo, v němž se protínaly různé obchodní cesty – krásné místo zasazené mezi zurčící potoky a utěšené louky, překypující nadbytkem ovoce a ryb, jakož i plodů všeho druhu. Stojí obklopeno vrchy a lesy, obehnáno pevnými hradbami, náspy a cimbuřími, a se svými paláci a domy a kostely je na pohled krásné.“[23]

Došlo i na slavnostní příjezd, aby novou vévodkyni mohli spatřit a přijmout Vilémovi poddaní, kteří se oddávali „při vjezdu jeho choti takovému veselí, že se nedalo ani popsat“.[24] Oslavy trvaly celých čtrnáct dní a novomanželčin doprovod přitom pobýval ve vévodském hradu z 10. století s nádhernou věží, zvanou Rouenská, která je zobrazena na proslulé Tapiserii z Bayeux a byla stržena v roce 1204. Nová vévodkyně se z ní mohla rozhlížet po „krásách kraje“: na jihu bylo vidět „úžasný lovecký revír, zalesněný a dobře osazený lovnou zvěří“, a Seinu plnou ryb, omývající městské hradby a denně přinášející „lodě naložené zbožím pocházejícím z mnoha zemí“. Na opačné straně se otvíral výhled na „krásné a lidnaté město s hradbami, kostely a městskými domy, které od nejstarších časů oprávněně dominovalo celé Normandii“.[25]

Krátce nato Matyldini rodiče se svým doprovodem odjeli do Flander a Vilém svou ženu vzal na pozvolnou objížďku celého vévodství. Všude ji vítali s nadšením a projevy náklonnosti. Byla první normandskou vévodkyní po padesáti letech (několik předcházejících vévodů žilo s konkubínami) a dostalo se jí vřelého přijetí. Měla vlastní domácnost, kterou postupně řídila řada jejích komořích.[26] Nepostrádala ani duševní podněty, poněvadž u dvora rádi přijímali „vynikající muže skvěle zběhlé a učené v písemnictví“.[27]

Zakrátko poskytla lidu další důvod k oslavám, poněvadž netrvalo dlouho a Vilém vyžadoval, aby baroni složili přísahu věrnosti jemu i jeho dědici, prozatím ovšem nenarozenému.[28]

5

„Slavné potomstvo“

Když se provdala, Matyldě, tomu „jedinečnému zrcadlu prozíravosti“ a „vtělení dokonalé ctnosti“, bylo nejvýš devatenáct let.[1] Dokonce ještě „více než slavným původem vynikala ryzostí mysli a mravů“. Díky zbožnosti, kterou jí vštípila matka, jež si už zaživa vysloužila pověst svatosti, „v sobě spojovala krásu a jemné vychování se všemi půvaby křesťanské zbožnosti“[2] a byla „velmi půvabnou osobou a měla přející srdce“.[3]

Takovéto chvály se dostávalo královnám, které vedly ctnostný, bezúhonný život. Klášterní kronikáři obvykle břitkým způsobem odsuzovali ty, které pobloudily nebo nedbaly na konvence, a tudíž není důvod nevěřit tomu, co stojí psáno o Matyldě, ačkoli z jiných svědectví vyplývá, že měla prudkou a ráznou povahu. Její krásu vychvalovali všichni do jednoho, což se opět dalo čekat, poněvadž patřila do královské rodiny. Mimoto se díky urozenému rodu stala „nejkrásnější“ ženou své doby.[4] U některých žen královského původu ovšem lichocení nebylo tak hojné, což je zřetelná narážka na to, že nevypadaly nejlépe. Doboví svědkové však zdůrazňují, jak byla Matylda krásná a sličná,[5] jak „velice půvabné tělo měla“ a jak byla zručná v „ženských pracích“. Byla obdařena „půvabným obličejem, vznešeným rodem, učeností, krásou a povahou – pevnou vírou a horlivou láskou ke Kristu“.[6] Zkrátka a dobře byla „vzorem moudrosti a příkladem skromnosti, jež v naší době neměly obdobu“.[7]

Jak tomu pro tu dobu bývá až příliš často, nedochovalo se nám žádné zobrazení její skutečné podoby – klášterní kronikáři málokdy přinášejí konkrétní detaily. Z toho se pak zrodily různé nesprávné představy. Matylda prý objednala do kaple svatého Štěpána v opatství Nejsvětější Trojice, které

se chystala založit v Caen, nástěnné malby, na nichž byla zobrazena ona sama, Vilém i jejich synové Robert a Vilém Rufus. Kapli sice v roce 1700 zbořili, ale benediktin Bernard z Montfauconu ještě předtím, než k tomu došlo, stačil podle původních maleb udělat kresby.[8] Obvykle se uvádějí jako autentické dobové podoby, ale především koruny do značné míry připomínají díla ze 13. století. Originály by stejně nebyly pravými portréty – na kopii je Matylda zobrazena jako korunovaná žena s rozpuštěnými tmavými vlasy sahajícími až po ramena, uprostřed rozdělenými pěšinkou, s dlouhým nosem a oválným obličejem. Jedna viktoriánská rytina založená na téže předloze byla použita jako frontispis prvního dílu *Životů anglických královen* Agnes Stricklandové, ale grafik – Henry Coburn – zachytil Matyldu (a spolu s ní většinu dalších středověkých královen v řadě) takovým způsobem, aby vypadala podobně jako královna Viktorie, jíž byla kniha dedikována. Podle takových podobizen se ovšem nedá usuzovat, že Matylda byla tmavovlasá a štíhlá.

Vznikla mylná představa, že měla drobnou postavu. Dlouhou dobu se tvrdilo, že byla vysoká jen 50 palců (127 centimetrů). Takový odhad vycházel z výsledků zkoumání její kostry, které v roce 1819 před zapečetěním do olověné schránky provedl caenský chirurg, doktor Diminel. Avšak v roce 1959[9] došlo k dalšímu zkoumání jejích tělesných pozůstatků, při němž byly využity modernější antropologické testy. Lebka a četné další kosterní pozůstatky sice chyběly, avšak zkoumání holenních a stehenních kostí prokázalo, že Matylda, jde-li skutečně o ni, byla vysoká asi 5 stop (152 centimetrů),[10] což nebylo tak málo, vezmeme-li v úvahu, že průměrná výška mužů v té době dosahovala 5 stop a 5 palců (165 centimetrů). Identifikace vzhledem k znesvěcení jejího hrobu a dalších okolních, k němuž došlo v 16. století, nemohla být provedena s jistotou – kosti, které zachránila abatyše Anne de Montmorency, možná všechny nepatřily Matyldě.[11] Rekonstruovaná pánev však byla široká, což by vysvětlovalo, proč Matylda dokázala Vilémovi dát devět potomků, což by zřejmě nemohla udělat, kdyby byla vysoká jen něco přes 4 stopy (120 cm).[12]

Pro Matyldu nepřipadala antikoncepce v úvahu. Jak platilo pro všechny urozené paní, měla v první řadě povinnost rodit mužské dědice trůnu, aby zajistili vévodské (poté i královské) potomstvo a vedli manželova vojska do

války, a kromě toho dcery, které bylo možné provdat tak, aby jejich sňatky byla zároveň uzavřena a stvrzena výhodná spojenectví. Početné rodiny nebyly ničím výjimečným, a jak Matylda časem poznala, porody mohly být téměř každoroční událostí.

Kojenecká úmrtnost byla značně vysoká a mnoho matek muselo oplakat ztrátu nejméně jednoho dítěte. Z devadesáti tří královských potomků, kteří se narodili patnácti z dvaceti anglických středověkých královen, jich dvacet sedm zemřelo v dětském věku, což obnáší třicet procent. To je zároveň smutným svědectvím, jak osudné ve středověku bylo neporozumění procesu probíhajícímu při porodu, hygieně a náležité péči o novorozence, a zároveň fatálních důsledků, jež v dobách předcházejících objevení antibiotik mohlo mít, když se dítě něčím nakazilo.

Dětí, které zemřely v útlém věku, mohlo být i více, poněvadž o těch, jež nepřežily kojenecký věk, ačkoli byly královského původu, nikdo nevedl záznamy. Data narození královských potomků je často nutné odhadovat, poněvadž nebyla zapisována, jak tomu bylo v případě tří z pěti královen, o nichž pojednává má kniha. Historikové se často musí uchylovat k zasvěceným dohadům opírajícím se o náhodná svědectví, například data sňatku rodičů (pokud je známé), pořadí sourozenců a další faktory.

Aby porodily co možná nejvíce dětí, které by se dožily vyššího věku, urozené dámy obvykle své novorozence nekojily. Ve své době stálo za pozornost, že bába Matyldy Boulogneské Ida Lotrinská trvala na tom, že bude své děti kojit, poněvadž se „bála, aby se neotrávily zvrhlou morálkou“,[15] která byla – jak se všeobecně předpokládalo – předávána mateřským mlékem.

Matylda „svému vznešenému choti přinášela potomky, které si přál, syny i dcery“.[14] Pravděpodobně celé jejich „slavné potomstvo“, až na jedno dítě, sice přišlo na svět v Normandii, avšak záznamy týkající se přesných dat jednotlivých narození jsou přesto sporadické. Ti, kteří se narodili, dokud ještě platil papežův zákaz sňatku, byli v očích církve nelegitimními potomky, levobočky podobně jako jejich otec. Kronikáři o tom mlčí, nejspíše to však byla poskvrna, která na nich ulpěla.[16]

Nejstarší syn a dědic, jemuž na Vilémovo naléhání museli urození páni odpřisáhnout vazalskou věrnost, už když ho matka nosila v lůně, dostal jméno po Vilémově otci a Matyldině dědovi, francouzském králi Robertu II. Svatém. V letech 1054 a 1063 se objevuje v dokumentech jako Vilémův i Ma-

tyldin dědic – ve druhém případě jako „Robert, jejich syn, jehož předurčili, aby vládl zemi po jejich smrti“.[17] Ze znění dokumentu vyplývá, že Matylda se v té době už do značné míry podílela na vévodské vládě.

Vilémův a Matyldin druhorozený syn Richard dostal jméno po třech předcházejících normandských vévodech. Náhrobní nápis ho nazývá vévodou z normandského Bernay, ale v psaných pramenech tak nikdy není nazýván a ani dobové dokumenty se o něm nezmiňují jako o „*comitas*“.[18] Od roku 1067 svědecky stvrzoval listiny. Guillaume Jumièges ký uvádí jeho narození někdy kolem roku 1055, ale mohl se narodit až v roce 1059.[19]

Třetí syn Vilém, který později pro zarudlý obličej, ryšavé vousy a vznětlivý temperament, jenž ho dokázal rozžhavit doruda, získal přízvisko Rufus, se narodil krátce před srpnem roku 1060, a když v srpnu roku 1100 zemřel, bylo mu něco přes čtyřicet let.[20] Ze všech synů se nejvíce podobal otci, byl jeho jmenovcem, a tudíž i vévodovým oblíbencem.

Zdá se, že Vilém vybíral jména synům a Matylda dívkám. V jejím výběru se projevuje hrdost na francouzské královské předky,[21] což je zřetelně patrné z toho, že se na listinách podepisovala jako „dcera Balduina, vévody [*sic*] vlámského, a neteř Jindřicha, nejvznešenějšího krále Francouzů“.[22] Constance byla pojmenována po Matyldině bábě, francouzské královně Konstancii Arleské,[23] Adéla přišla ke jménu po Matyldině matce, francouzské princezně, a Matylda po ní samotné. Adeliza (či Adelida nebo Adelaide – v té době byly všechny tři varianty zaměnitelné) bylo jméno, které jí matka možná dala po Adelaidě Akvitánské, choti franského krále Huga Kapeta, jejíž matka Adéla byla dcerou normandského vévody Rolla.

Živě se debatovalo a dosud debatuje o počtu a jménech dcer. Orderic Vitalis v různých knihách své kroniky *Historia Ecclesia* uvádí dva rozdílné seznamy: Adeliza, Constance, Cecilia a Adéla se vyskytují v obou, ale Agatha jen ve druhém. William z Malmesbury rovněž připomíná pět dcer: Cecilii, Constance, Adélu a dvě další, jejichž jména mu unikla. Guillaume Jumièges ký a pozdější kronikář Robert z Torigni shodně tvrdí, že dcery byly čtyři. Ve skutečnosti jich pravděpodobně bylo šest.

Žádná z uvedených kronik neuvádí dceru jménem Matylda. V letech 1086–1087 byl na příkaz Viléma Dobyvatele sestaven rozsáhlý přehled Anglie a veškerá pozemková držba v království byla i s příslušnými hodnotami zaznamenána v dokumentu, jemuž připadl název *Kniha posledního soudu*.

Zmínka o králově dceři Matyldě se nachází v ní[24] a dále v úmrtní listině sepsané v červnu roku 1112 pro její sestru Cecilii řádovými sestrami kláštera Nejsvětější Trojice v Caen, v nichž je pamatováno na modlitby za královnu Matyldu a Ceciliiny sestry „Adilidis" (Adelizu), Constance a Matyldu, které už byly všechny po smrti.[25]

Vyskytla se hypotéza, podle níž se mladší Matylda provdala za normanského velmože Waltera d'Aincourt,[26] jehož choť se skutečně jmenovala Matylda a jejíž syn William byl v nápisu na náhrobku v lincolnské katedrále označen za „zrozeného z královské krve" a příbuzného tamního biskupa Remigia z Fécampu, který byl rovněž spřízněn s Vilémem Dobyvatelem.[27] Ten mu věnoval nejméně pětapadesát panství v lincolnském, yorském a několika dalších hrabstvích. Walter a Matylda byli dobrodinci opatství Panny Marie v Yorku a Walter sám byl pohřben v yorské katedrále. Podle náhrobního nápisu z Lincolnu jeho syn zemřel, „když žil jako schovanec" u dvora Viléma II. v roce 1092 nebo někdy po něm v době, kdy byla posvěcena lincolnská katedrála. Takové okolnosti a také skutečnost, že několik Walterových a Matyldiných potomků neslo jméno William či Matylda, daly vzniknout teorii, že matkou Williama d'Aincourt byla Matylda Normandská.[28]

Chronologická posloupnost tří sester v úmrtní listině naznačuje, že Adeliza byla nejstarší dcerou Viléma a Matyldy, narodila se roku 1052 či někdy poté a jméno dostala na počest Matyldiny matky. Constance tedy v každém případě byla druhou dcerou a narodila se někdy v letech 1053–1055. Uspořádat alespoň s jakousi jistotou další dcery v pořadí, v němž přicházely na svět, však není možné. Cecilia a Agatha pravděpodobně přišly na svět po Constance. V červnu roku 1066 bylo Cecilii mezi deseti a dvanácti lety, tudíž se narodila asi v letech 1054–1056. Agatě bylo roku 1068 přinejmenším dvanáct let, takže se narodila nejpozději v roce 1056. Podle údajů ve třech různých pramenech je nejmladší Adéla a narodila se v rozmezí let 1066–1067. Jak do této posloupnosti zapadá Matylda, však není známo.

Adeliza byla „velmi krásná. Když dospěla do věku, kdy byla na vdávání, zbožně se oddala Bohu a skonala v Boží bázni za poručnictví" oddaného bratrance a vazala jejího otce Rogera de Beaumont, muže proslulého moudrostí.[29] Tudíž musela zemřít před jeho smrtí v listopadu roku 1094. Nejnižší kanonický věk k sňatku či složení řeholních slibů bylo dvanáct let.

Byla-li Adelaida nejstarší dcerou, pak se musela narodit v roce 1052 či někdy poté, a možná vstoupila do řádu už roku 1064.

Pravděpodobně byla svěřena do poručnictví Rogera de Beaumont, protože složila řádové sliby v klášteře Saint Léger-de-Préaux, založeném asi v roce 1050 jejím otcem, který se zároveň stal jeho dobrodincem a ochráncem. Není vyloučeno, že v něm byla také pohřbena,[30] ačkoli někteří považují za místo jejího posledního spočinutí Nejsvětější Trojici v Caen nebo – což je méně pravděpodobné – katedrálu v Bayeux.[31] Rogerova vlastní dcera Aubrey se stala abatyší v Saint-Léger-de-Préaux a odtud také přišla Matylda, první abatyše v Matyldině budoucím založení – Nejsvětější Trojici v Caen. V úmrtní listině Matyldy, abatyše u Nejsvětější Trojice, vystavené roku 1112, se zmiňují převorka ze Saint-Légeru Adelina i Adeliza, která tam byla řádovou sestrou; obě mohly být dcerami Viléma a Matyldy,[32] ačkoli ta už byla dávno mrtvá.

Adeliza se pod jménem Adelaide téměř určitě stala královskou řádovou sestrou, která někdy v letech 1071–1072 písemně požádala Anselma z Aosty, opata kláštera v Bec-Hellouinu (a od roku 1093 canterburského arcibiskupa), aby jí pro její potřebu zaslal něco veršů ze svého díla *Květy žalmů* (dnes ztracených). Duchovní některé vybral a odeslal jí je spolu s modlitbami a listem, v němž jí kladl na srdce následující: „S povznesenou myslí pohrdej vším, čeho se musíš vzdát, dokonce i pokud to máš. S pokornou myslí snaž se dosáhnout toho, co si lze neustále s požehnáním uchovávat, pokud to nemáš.“[33]

Adeliza beze sporu byla ve věku, kdy si uvědomovala, co dělá, což odpovídá skutečnosti, že se narodila začátkem 50. let 11. století. Výše citovaná pasáž naráží na to, že se navzdory vší své zbožnosti ještě těšila bohatství i světským pokladům a bylo pro ni obtížné obětovat je pro zbožný život, a právě proto ji Anselm nabádal, aby usilovala o lásku Boží. Avšak řádové sliby očividně složila z vlastní vůle a nešlo o rozhodnutí rodičů zaslíbit ji Bohu, jak tomu bylo v případě její sestry Cecilie. Adeliza evidentně přemohla světské svody, poněvadž „mozoly nalezené po smrti na jejích kolenou dokazovaly, jak vytrvalá byla v modlitbách“.[34]

Hrstka dějepisců dosud tvrdí že Matylda měla ještě jednu dceru. Southoverské (dnešní Loweské) převorství v Sussexu bylo založeno Williamem

de Warenne, prvním hrabětem ze Surrey, a jeho vlámskou manželkou Gundradou (či Gundred) v letech 1078–1082. Jistý dokument, který se vydává za jeho zakládací listinu, odkazuje na to, že Warenne klášter založil pro uchování zdraví „matky mé choti, královny Matyldy". Nápis na náhrobku, který pochází z 12. století, zaznamenává, že Gundrada byla „svého času význačným potomkem vévodů a urozenou ratolestí". Pozdně středověká tradice, šířená mnichy až do reformace, označovala za její rodiče Viléma a Matyldu nebo vévodkyni za její matku.[35] V roce 1846 historik Thomas Stapleton tvrdil, že Matylda se před sňatkem s Vilémem provdala za Gherboda, právníka opatství Saint-Bertin v Saint-Omeru, a měla s ním Gundradu a dva syny – Gherboda Vlámského, hraběte z Chesteru, a Fredericka z Oosterzele-Scheldenwindeke. A papež v roce 1049 údajně právě proto zakázal Matyldin sňatek s Vilémem.[36]

Gundrada sice opravdu byla sestrou Gherboda,[37] který se nazývá „bratrem hraběnky Gundred",[38] avšak příbuzenství s Frederickem se přesto opírá výhradně o spekulace.[39] Avšak přesto už dávno platí, že takzvaná zakládací listina, údajně vydaná Warennem, pochází teprve z 15. století, a ke všemu se pravděpodobně jedná o podvrh. V původní listině nenacházíme sebemenší zmínku o tom, že by Gundrada byla spřízněna s Vilémem či Matyldou. Není pravděpodobné, že Matylda byla před Vilémem provdána za Gherboda, poněvadž četné prameny se o ní zmiňují jako o panně. Sice Gundradu, svou vlámskou krajanku, znala – darovala jí panství Carlton v cambridgeském hrabství[40] –, avšak přesto neexistuje vůbec žádné dobové svědectví o tom, že by byly příbuzné.

Tradice, která se v 15. století zrodila v Lewesu, měla pravděpodobně původ v úmyslném upravování důkazů.[41] Kdyby Gundrada byla Vilémovou dcerou, její epitaf by ji zajisté označil za potomka krále, a kdyby byla Matyldina dcera, nemohla by být „potomkem vévodů". Rozhodující důkaz, že Gundrada nebyla dítětem Viléma a Matyldy, lze nalézt v listu canterburského arcibiskupa Anselma z Aosty určeném jejich synovi Jindřichu I., v němž pisatel odmítá schválit sňatek Gundradina syna Williama de Warenne, druhého hraběte ze Surrey, s královou dcerou, protože na jedné straně existovalo pokrevenství čtvrtého a na druhé šestého stupně. Kdyby Gundrada byla Jindřichovou nevlastní sestrou, šlo by o spřízněnost prvního stupně.[42]

* * *

Tehdejší věk se sice vyznačoval značnou kojeneckou úmrtností, avšak přesto se nedochovaly žádné záznamy o tom, že by Matyldiny děti umíraly při porodu nebo v kojeneckém věku, což je pozoruhodné, pokud se ovšem ztráta nějakého takového novorozence neobešla bez písemné zmínky. Ale všechny její děti „byly za svých dnů vystaveny nešťastným náhodám".[43]

Matylda coby matka „svou starostlivou péčí připomínala Martu".[44] Byla „na děti nesmírně něžná".[45] Z dobových svědectví vyplývá, že je v počátečních letech a možná i déle měla na starosti – například Robert s ní zůstal většinu dětství a mládí.

6

„Nejněžnější ohledy"

Vilém se pyšnil rodinou i Matyldou, jejíž „poslušnost vůči manželovi a plodnost při rození dětí mu v mysli vzbuzovaly ty nejněžnější ohledy",[1] což bylo pochopitelné, poněvadž jím bylo záhy zajištěno normanské nástupnictví. Jejich svazek byl skutečným partnerstvím. Matylda po celé manželství napodobovala francouzské královny[2] a spolu s Vilémem řídila zasedání jeho dvora a stávala se svědkyní při vydávání jeho listin – to učinila nejméně u stovky těchto dokumentů vydaných do roku 1066, to znamená mnohem častěji než kdokoli jiný[3] – a manžel ve své nepřítomnosti spoléhal na její mimořádnou autoritu. Mimoto mu sedala po boku, když rozsuzoval právní pře.

Vztah mezi vévodou a vévodkyní zřejmě byl od začátku harmonický. Když se brali lidé, kteří se do té doby neznali, všichni doufali, že se láska dostaví po svatbě, a povinností manželky skutečně bylo milovat svého muže. Některé královské manželské dvojice také opravdu k vzájemné lásce dospěly, jiné se k sobě naopak zoufale nehodily, což mívalo katastrofální důsledky, a mnohé se prostě snažily spolu žít, jak nejlépe uměly. V našem případě láska patrně vzkvétala.

Vilém se, což bylo ve věku dohodnutých sňatků a vzhledem k promiskuitě předků neobvyklé, „po mnoho let choval tak moudře, že na něm nikdy neulpělo sebemenší podezření z nezákonného styku“.[4] „Poznal, že slib manželské věrnosti je posvátný, a jeho posvátnost také ctil.“[5] Králům i urozeným pánům se nevěra promíjela, ale on v roce 1079 přede všemi bez obalu prohlásil, že byl „věrný a oddaný ve své náklonnosti“, a o Matyldě se vyjádřil jako o „té, kterou miluji jako svou vlastní duši“. Ona pak ze své strany zůstávala manželovi oddaná[6] a věrná, v čemž měl Vilém velké štěstí, poněvadž svou nevěrou mohla ohrozit nejen svou vlastní čest, ale i manželovu pokrevní linii, a právě proto bylo cizoložství u žen považováno za velmi vážný prohřešek. Matylda po celou dobu manželství zůstala – až na jediný, zato však vážný poklesek – oddanou manželkou a pomocnicí. Nepochybně se těšila Vilémově důvěře a byla rovněž zasvěcena do jednání jeho rady a on sám se jí naučil důvěřovat a spoléhat se na její zdravý rozum a moudrost. Bylo všeobecně známo, že má na chotě značný vliv.

Máme po ruce spolehlivé svědectví dokazující, že Matylda začala Viléma milovat. Když krátce před rokem 1066 ve svých osmatřiceti letech, zatímco ona byla nejméně o čtyři roky mladší, pobýval v Cherbourgu, onemocněl natolik vážně, že „všichni už udělali nad jeho životem křížek, ležel na zemi, jako by se octl na pokraji smrti, a rozdával kanovníkům relikvie světců a světic, které předtím snesl do své vlastní kaple“. Relikvie – části těl, oděvu či upomínky na svaté – byly předmětem a zároveň důležitými oporami víry, které dodávaly posvátným stavbám obzvláštní svatosti. Od umírajícího bylo aktem pokání, dal-li se položit jak dlouhý, tak široký na zem nebo někdy na lože z popela. Když tam Vilém tak ležel, učinil slib, že „dá-li Bůh a Panna Maria, aby po nemoci opět povstal“, založí u katedrály v Coutance dům pro kanovníky.[7]

Matylda byla zoufalstvím celá bez sebe. Zajela do Coutance ležícího pětasedmdesát mil jižně od Cherbourgu, přinesla 100 šilinků na oltář katedrály a modlila se, „aby jí Bůh a Panna Maria vrátili nejdražšího manžela“. Duchovní žasli, když ji viděli s rozpuštěnými a rozcuchanými vlasy, což rovněž bylo znamením pokání, či dokonce smutku nad úmrtím blízké osoby, a možná to odpovídalo hloubce jejího neštěstí. Když se Vilém posléze uzdravil, „s radostí mu pomáhala s obnovou kostela“ a se stavěním

nového nedaleko coutanceského hradu. Svědky listin, které k tomu účelu vydali, se stali synové Robert a Richard.[8]

Docházelo-li mezi oběma manžely vůbec k nějakým prudkým hádkám – oba byli hrdé, silné osobnosti a dovedli trvat na svém –, pak se o nich nedochoval ani jediný záznam.[9] Někteří klášterní kronikáři však přesto zřejmě s oblibou opakovali nedoložené zvěsti o tom, že Vilém se k Matyldě choval násilnicky. Jedno podání ze 13. století líčí, jak ji ostruhou kopl do prsou, a dále tvrdí, že na následky zranění zemřela,[10] což je očividná nepravda, třebaže bití manželek bylo ve středověku běžné a nepovažovalo se za neslučitelné s manželskou láskou. Dokonce se považovalo za chvályhodné, trestal-li manžel provinilou ženu, a samotná církev takové tresty sice schvalovala, avšak ve 12. století už přesto sama podnikla kroky vedoucí k omezení velikosti hole, jakou směl manžel k trestání použít.

Matylda měla značnou část manželství strávit v hradech či palácích, v nichž se těšila domácímu životu ve velkolepém měřítku; jindy sídlila v menších místech, například ve venkovských dvorech či loveckých hrádcích. Hrady zaručovaly nejen ochranu, ale i skvělé královské komnaty. Nečetné, i když vzácné osobní věci, které tehdejší králové a královny uvádějí v posledních vůlích, dosvědčují, že Normané nežili v konzumní společnosti. Život často býval bouřlivý a hmotný přepych měl v porovnání s bezpečností až druhořadý význam. Normanské královny však přesto žily ve světě, v němž se cenily krása a luxus a zařízení bylo bohaté a barvité. Takový přepych nejen zpříjemňoval život, ale hlásal i bohatství, moc a postavení majitele.[11]

Lidé, dokonce i ti nejvznešenější, však přesto měli málo soukromí. Život v hradech byl do značné míry společný pro všechny a soustřeďoval se ve velké síni, v níž královna buď sama, anebo spolu s králem řídila provoz, zasedání dvora, každodenní stolování či hostiny. Stoly na podpěrách se stavěly a zase odstraňovaly podle okamžité potřeby. Normanské síně byly stavěny prostě – byly to prostorné, vysoké komory. Nejstarší zmínka o chodbě oddělené přepážkou na straně síně protilehlé ke stupínku s trůnem a baldachýnem pochází teprve ze 14. století. Stěny mohly být ozdobeny vlněnými či soukennými čalouny, případně tapiseriemi, což bylo antické řemeslo, které se v 11. století dočkalo obnovy v Poitiers a rychle došlo obliby. Rané

ukázky zachycují podoby – v porovnání s pozdějšími výtvory hrubě – králů, císařů, světců a světic, biblických postav, zvířat a květin.

Služebnictvo částečně spalo na slamnících v komorách, v nichž konalo své služby, a mnozí v noci uléhali v síni u hlavního ohniště, kdežto lovečtí psi mezitím hltali zbytky odhozené na rákosí prostřené po podlaze. Na rákos se někdy sypaly různé byliny, které měly zakrýt pach hnijícího jídla a psí moči. Síně zpravidla bývaly zakouřené a zatuchlé, protože kouř z ohně stoupal volně vzhůru otvorem ve střeše.

Královna měla vlastní velkou komoru podobně jako král.[12] Právě v ní panovnické osoby žily a bývala to nejpohodlnější a nejlépe zařízená místnost v celém hradu. Nalézala-li se za velkou síní v prvním patře, někdy se nazývala *solar*, to znamená slunečná světnice. V komoře se královská rodina těšila určitému soukromí. Bývala dost temná, osvětlovaná pouze úzkými střílnami nebo okny, v karbuších na stěnách plály pochodně, jinde v lucernách nebo na svícnech olejové lampy či svíčky. Z tehdejšího období se sice žádný královský nezachoval, ale určitě to byly bohatě zdobené výtvory vyspělého řemesla jako například Gloucesterský svícen pocházející z let 1107–1113.[13] Sklo se v té době užívalo vzácně, dokonce i v královských sídlech. Místo něj se do oken dávalo naolejované plátno, plachtovina, dřevěné okenice nebo mříže. Nedostatečné osvětlení interiérů – velká nevýhoda při čtení či vyšívání – bylo jedním z důvodů, proč se ve zdech hradů stavěly okenní výklenky neboli arkýře.

V komoře, v níž královna trávila značnou část svého času, bývaly stěny vybílené sádrou či sádrovcem, pomalované nástěnnými obrazy či různými dekorativními vzory a možná i ověšeny tapiseriemi nebo malovanými látkami. Nábytek byl obvykle zhotoven ze dřeva a sestával z postelí, židlí, stolic, příborníků a stolů.

Za komorou mohly být soukromé světnice, jimiž se procházelo z jedné do druhé, a poslední – ta nejsoukromější – byla ložnice. Na stěnách v ní byly rozvěšeny čalouny a postel měla nebesa „na ochranu před mouchami a pavouky“. Z dob před panováním Jindřicha III. (1216–1272) se sice nedochovaly žádné záznamy o královských ložích, avšak postele normanských královen s největší pravděpodobností mívaly nebesa a závěsy, které umožňovaly soukromí a pomáhaly chránit před průvanem.

Jedinými dalšími kusy nábytku v ložnici obvykle byly židle, stolice nebo

lavice, stojící u postele, truhla a bidýlko pro jestřába. Oblečení bylo rozvěšeno na bidlech či dřevěných kolících a osobní prádlo se uchovávalo v truhlách.[14] Lože bývalo doplněno péřovou matrací, k níž byl připojen podhlavník. Bylo pokryto péřovou vycpávkou v pruhovaném plátně a na ni se kladl polštář. Královny pravděpodobně měly prostěradla z mušelínu či nejjemnějšího lněného plátna a přikrývaly se suknem či vlněnými tkaninami podšitými kožešinou, což byla čirá nutnost, protože lidé většinou spali nazí. Existuje několik ilustrací z rukopisů, na nichž vidíme krále a královny spící spolu v posteli jen tak beze všeho až na korunu na hlavě.

Dochoval se nám vzácný popis královské ložnice z roku 1107. Patřila dceři Viléma a Matyldy Adele a byla to krásná síň ověšená tapiseriemi zhotovenými z vlny, hedvábí, zlata a stříbra. Na jedné stěně byl zobrazen příběh biblického stvoření, pád člověka, Kaina, jak zabíjí Abela, a potopy. Na druhé malba zachycovala starozákonní dějiny od Noema až k Šalomounovi. Na závěsech ze třetí stěny bylo vidět řecké bohy a mýty a na čtvrté staré římské krále. Nad Adeliným ložem byly zavěšeny desky s vyobrazením dobytí Anglie.

Strop byl vymalován živými barvami jako obloha se souhvězdími, znameními zvěrokruhu, hvězdami a planetami. Na podlaze byla mozaiková mapa tehdy známého světa, na níž bylo možné spatřit Asii, Evropu a Afriku s příslušnými moři, řekami, pohořími a městy. Adelino lože zdobily tři skupiny alegorických soch – v hlavách Filosofie a svobodná umění neboli *quadrivium*: hudba, aritmetika, astronomie, geometrie; v nohách *trivium*: rétorika, dialektika a gramatika. Třetí skupina představovala zakladatele lékařství Galéna a Hippokrata spolu se čtyřmi tělesnými šťávami – krví, žlučí, černou žlučí a slizem –, které byly spojeny se čtyřmi živly a ročními obdobími i různými nemocemi a zároveň určovaly základní lidské letory.[15]

Ve výzdobě místností se projevovaly Adeliny duševní a duchovní zájmy, podporované pod záštitou rodičů, kteří si ve svých sídlech pravděpodobně užívali podobně přepychový životní styl. Dnes si na základě toho, co se dochovalo obráceno v trosky či holé kamenné zdi, lze jen obtížně představit bohatou barevnost nástěnných maleb a závěsů či kvalitu zařízení.

Podstatnou součástí normanské královské domácnosti vždy byla kaple. V ní královští kaplani pro krále a královnu i jejich doprovod celebrovali mše a vykonávali církevní obřady. V královských kaplích, takových, jako je na-

příklad ta svatého Jana v londýnském Toweru – velkolepá ukázka normanské či románské architektury, která se nám dochovala –, možná stály na stupni trůny pro krále a královnu, obrácené čelem k hlavnímu oltáři.

Hrady zřejmě byly místa, kam doléhal mrazivý chlad a průvan. Topiči dostávali mzdu, aby udržovali oheň na ohništích a v ohřívadlech, které se směly používat výhradně v období od svátku svatého Michala do Velikonoc. Po Božím hodu velikonočním byla krbová ohniště – v té době byla umístěna uprostřed místnosti – bez ohledu na počasí ozdobena květinami a čerstvě nařezaným rákosím.[16]

Garderóby (což v Anglii býval nejběžnější výraz pro latríny či prevety) v síle zdi měly dřevěná sedátka. Výkaly se odváděly odpadovou šachtou dolů do hradního příkopu nebo do žumpy. Soukromé světnice se často pyšnily nějakou vlastní. Královniny patrně měly ve zdi výklenek pro svíci a umyvadlo, někdy i se stojanem, nazývaným lavor, aby si měla kde umýt ruce.

Voda se brala ze studny – ve většině hradů nějaká byla – nebo z potoka, řeky či rybníka. Když se královna koupala, dělo se to v dřevěné kádi vyložené mořskými houbami pokrytými plátnem, což připravovalo její ženské služebnictvo. Když bral lázeň král, dostával nosič vody mimo velké svátky v roce 4 pence, což naznačuje, že se královské osoby koupaly pravidelně – ovšem jak často, nevíme. Ve 12. století se král Jan koupal osmkrát za rok. O královo,[17] a snad i královnino prádlo se starala pradlena.

Za normanských časů začínal den brzy, kolem páté ráno, a většina lidí chodila spát před devátou večer. Začátkem 12. století bylo u dvora Jindřicha I. dopoledne vyhrazeno státním záležitostem a urovnávání sporů. Po obědě následoval polední odpočinek a odpoledne lidé trávili různými tělesnými cvičeními, kratochvílemi a bujným „veselím“.[18] Nepodílela-li se královna na řízení správních či státních záležitostí, s největší pravděpodobností většinu času věnovala šití či vyšívání ve společnosti svých dvorních dam. Možná se věnovala i šachům, které se do Anglie dostaly před začátkem 11. století. V královských komnatách se rovněž hrály kostky i lurch. Z normanského období se dochovalo velmi málo hudby, ale v hradech a velkých síních se, jak dosvědčují ilustrace v rukopisech, hrálo často. Jsou na nich vidět různé hudební nástroje včetně rohů, píšťal, harf, varhánek, niněr a činelů. Hudba se však samozřejmě většinou provozovala v kostele, kde byla součástí liturgie. Částečně šlo o hudbu polyfonní.

Podčeší, správce sádla a chleba, sklepník a spížmistr zodpovídali za zásobování královské kuchyně jídlem a vínem. Královské kuchyně v té době už byly rozdělené na samostatné části. Pracovali v nich kuchaři, myčky nádobí a vrchní dohlížitelé (včetně toho nad rožni, a tudíž nad pečením masa), všichni s podřízenými, stejně jako řezníci na porážce a kuchmistři, kteří přijímali dodávky včetně zvěřiny z královských obor. Jeden kuchař sloužil výhradně královým osobním služebníkům. Ve spižírně sloužili čtyři pekaři, kteří připravovali velké množství „pekařských pecnů", „nejlepších bílých žemlí" a „slaného pečiva". Žemle se pekly z té nejjemnější mouky, a předtím než přišly do pece, se vařily. Ve 12. století existovalo asi dvacet rozličných druhů chleba, ale nejlepší pšeničný pojídaly pouze vyšší vrstvy. U normanských dvorů se podávala dvě jídla denně – oběd už v devět nebo deset hodin dopoledne a večeře v pět nebo šest odpoledne –, ale vyhládlí mohli dostat jídlo i jindy. O velkém půstu a v postní dny se místo masa požívaly ryby, a právě proto byly u mnoha královských sídel rybníky, a mlynáři platili, čímž byli povinni, nachytanými úhoři.

Normané měli rádi různorodou stravu, mnohem rafinovanější, než jaká byla obvyklá v anglosaské Anglii před dobytím země v roce 1066 a kterou považovali za příliš obyčejnou. Vrchní kuchaři v normanských domácnostech obvykle měli mlýnek na pepř a kredenc s aromatickými kořeními – ta se draze dovážela, a proto bývala uložena pod zámkem. Normané jedli v postních dnech velké množství masa, zvěřiny a drůbeže, často nakládané v kyselém nálevu, a kromě toho ještě sýr. Maso se mohlo podávat zapečené v těstě. K zelenině patřily kapusta, čočka, hrách, fazole, jáhly a cibule. Oblíbenými nápoji byly kvašený jablečný mošt, pivo, neředěné víno, nefermentované víno, míchané víno, červené víno a „víno s hřebíčkem pro pijáky, jejichž žízeň je neuhasitelná".[19]

7

„Zbožnost jejich vladařů“

Vévodu a vévodkyni ovšem za to, že se odvážili vzdorovat papeži, nestihl Boží hněv. Ve skutečnosti se naopak zdálo, že jejich svazku požehnal plodností. A v roce 1051 se Vilém – alespoň jak po čase sám tvrdil – dověděl, že má na dosah korunu.

Toho roku anglický král, syn Ethelreda II. a Emy Normandské, zbožný albín Eduard Vyznavač, který byl zpola normanského původu, byl nucen nějak vyřešit záležitost následnictví anglického trůnu. Ještě krátce předtím byl v područí mocného rodu Godwinů, kteří byli wessexskými hrabaty a s jejichž dcerou Editou se oženil. Ta mu však neporodila žádné potomky, poněvadž svatě žijící Eduard ctil cudnost natolik, že se zdržoval manželských styků.[1] V roce 1051 došlo k Eduardovu překvapivému rozchodu s Godwinem, který i s rodinou dobrovolně uprchl do ciziny a požádal o přístřeší Matyldina otce, flanderského hraběte Balduina. Ten si dychtivě přál znevážit Eduarda Vyznavače, jenž byl císařovým spojencem. Toho roku se už předtím Balduinova nevlastní sestra a Matyldina teta Judith provdala za Godwinova třetího syna Tostiga Godwinsona, a tím posílila spojení s mocným hrabětem.

Godwin s rodinou strávil zimu ve vyhnanství na flanderském dvoře. Nebylo to poprvé, co Balduin poskytl Godwinům azyl. Matylda se možná setkala s jejich nejstarším synem, nechutným Sweynem, když uprchl ke dvoru jejího otce. Došlo k tomu v roce 1046 poté, co svedl a unesl leominsterskou abatyši Edgivu.

Eduardova rozhněvanost na Godwiny se týkala i jeho vlastní ženy, královny Edity, kterou vyhnal ode dvora do kláštera. Vypadalo to, že tam možná zůstane už navždy. Poněvadž vůbec nebyla naděje na potomka, nebylo jasné, kdo nastoupí na anglický trůn. Jediným vhodným mužem anglosaské královské krve byl králův synovec Edward Atheling, přičemž „Atheling“ byl anglosaský výraz pro vládce či urozeného pána. Byl to syn Edwardova zesnulého nevlastního bratra Edmunda II., zvaného Železnoboký, a žil ve vzdálených Uhrách.

Tradovala se legenda – pravděpodobně vymyšlená teprve s odstupem

času a s výhodou, jakou přináší ohlédnutí nazpět –, podle níž Vilémova matka Herleva měla před vévodovým narozením sen, v němž viděla, jak jí z těhotného těla vyrůstá strom, jehož koruna se klene nad Normandií a Anglií. Vilém poté tvrdil, že v roce 1051 mu Eduard slíbil, že po jeho smrti získá anglickou korunu, poněvadž ho považoval za mocného vládce.

Možná to byla i pravda. Eduard prožil dětství v Normandii a časem určitě poznal Viléma, který byl ještě chlapec. Jeho dvůr se řídil vzorem civilizované normanské podoby a Normanům také projevoval sympatie. Eduard by se mohl doslechnout, že Vilém je „zcela hoden koruny", poněvadž „je to mladý muž velkého ducha, který své vysoké důstojnosti dosáhl díky energičnosti a síle charakteru".[2] Možná vzal v úvahu i skutečnost, že Vilémova choť odvozovala svůj původ od krále Alfréda. Příslib Vilémovi možná vyřídil jeho canterburský arcibiskup, Norman Robert Jumièges ký. Aby ukázal, že Eduardovi na dodržení slibu záleží, Vilém si ponechal jako rukojmí Godwinova syna Wulfnotha a vnuka Haakona.[3]

Právo prvorozenství – podle nějž nastupoval na trůn nejstarší syn – nebylo, pokud šlo o nástupnictví anglického trůnu, v té době ještě zavedeno. Za přibližně sto předcházejících let došlo k několika sporům o uznání práva na korunu. V roce 1016 dánský král Knut získal anglickou korunu právem dobyvatele, protože ji vyrval staré anglosaské panovnické linii. S ohledem na to vypadaly Vilémovy naděje na nástupnictví slibně, zvlášť poté, co Edward Atheling v roce 1057 zemřel a zanechal po sobě dědice, šestiletého chlapce Edgara. Podle záznamů v *Anglosaské kronice* král Eduard v roce 1051 pozval Viléma do Anglie a stvrdil daný slib tím, že mu na důkaz dobrých úmyslů předal prsten a obřadní meč.

V roce 1052 se politická situace v Normandii nakonec vyvinula takovým způsobem, až všechno nasvědčovalo tomu, že Vilémův sňatek s Matyldou byl nejen žádoucí, ale přímo nutný. Jihozápadně od Normandie leží dvě malá feudální hrabství: Maine a ještě dále na jih Anjou, strategicky významný stát na dolním toku Loiry, jemuž panovali výbojně rozpínaví vládci. Toho roku Geoffroi Martel, hrabě z Anjou, dobyl Maine a viděno z toho hlediska to vypadalo, jako že by mohl obsadit rovněž Normandii. Nejmocnější Vilémův soused, totiž Francie, už nezaujímal přátelský postoj, poněvadž jeho feudální suverén Jindřich I. se spojil s Anjou ve spojenectví,

které bylo nepřátelsky zaměřeno proti normanským zájmům. Jedinou další silnou mocností na západě byly Flandry, a tak Vilémova aliance s hrabětem Balduinem V. v té době nabyla na významu.

Anglie zaujímala vůči Flandrům nepřátelský postoj kvůli Godwinům, ale Balduinovo spojenectví s Vilémem to vyvažovalo. Poněvadž jejich přátelství bylo stvrzeno dceřiným manželským svazkem, byli připraveni se společně vypořádat s hrozbami přicházejícími ze strany Anjou i Francie. Zmíněné dvě mocnosti přirozeně byly proti Vilémovu sňatku. Vévoda se však nedal zastrašit.

Ovšem v očích církve nebyl s Matyldou zákonně oddán. Normanští kronikáři o papežově reakci na jejich sňatek důsledně mlčí. Lev IX., který si předsevzal, že rozdrtí Normany v Itálii, rozhodně nebyl zrušení zákazu nakloněn. Přesto však k trvalému rozchodu Viléma s Římem zřejmě nikdy nedošlo. Po papežově porážce v bitvě u Civitate roku 1053 zůstaly vzájemné vztahy srdečné a v roce 1055 se na normandský synod v Lisieux dostavil papežský legát. Někteří normandští biskupové, kteří Viléma napomínali, že si vzal svou „sestřenici", ovšem přesto hlasitě vyjadřovali svůj nesouhlas.[4]

Mezi nimi byl opat Lanfranc. Dlouhou dobu byl v záležitostech církevní reformy a politiky Vilémovou pravou rukou, a tudíž pro vévodu znamenalo otřes, když se, pravděpodobně v roce 1053, dověděl, že Lanfranc otevřeně odsoudil jeho sňatek s Matyldou, protože jej papež zakázal, a osobně ho pokáral za jeho vzdor.

Vilém si Lanfranca předvolal k svému dvoru, kde pak opat všechno ještě zhoršil, když znovu napomenul rozhněvaného vévodu, který se mu vzápětí pomstil tím, že ho zbavil opatství, vypověděl ze země a vyslal zbrojnoše, aby vyplenili klášter Bec-Hellouin. Sklíčený Lanfranc se připravoval, že se odebere na pouť, ale sotva se stačil vydat na cestu, narazil na Viléma, který tvrdil, že ho na silnici potkal čirou náhodou. Ať už však byly okolnosti jakékoli, setkání vyústilo ve smíření a Lanfranc přistoupil na to, že přesvědčí papeže, aby odvolal zákaz sňatku.

Lanfranc se možná následujících šest let věnoval vyjednávání, při nichž po sobě postupně nastupující papeži projevovali zatvrzelost a odmítali ustoupit.[5] Za tohoto vleklého konfliktu Vilém a Matylda nepochybně prožívali velkou úzkost, poněvadž v očích křesťanstva žili ve smrtelném hříchu, a určitě si dělali starost o spásu svých duší. Kromě toho zůstávaly nejisté

i takové věci, jakými byly legitimita jejich potomků a následnictví Normandského vévodství.

Všechno ještě více zhoršilo chování Vilémova strýce, rouenského arcibiskupa Maugera. I on byl nízkého původu a nikdy se nesmířil s tím, že se jeho nemanželský synovec stal normandským vévodou. „Zacházel se mnou s pohrdáním jako s levobočkem," vzpomínal Vilém v pozdějších letech.[6] Stejným pohrdáním zahrnoval i Matyldu. „Ve své horlivosti pro křesťanskou víru nemohl Mauger snést, že spolu řádí v pokrevenském loži." Podrážděný Vilém snášel strýcovo obtěžování až do roku 1054 nebo 1055, kdy Mauger po vévodovi a vévodkyni „vrhl zbraň vyobcování".[7] Ve vévodství zřejmě byl vyhlášen interdikt.[8]

Matylda, celá vyděšená, že bude vyobcována z církve se vším, co z toho vyplývá, si na arcibiskupa postěžovala Vilémovi.[9] Vévoda byl vzteky bez sebe, odvolal se k papeži, aby zrušil trest exkomunikace, a žádal, aby Mauger byl zbaven své arcidiecéze. Svatý otec souhlasil poté, co Vilém zaplatil pokutu, a Mauger byl na koncilu v Lisieux zbaven arcibiskupského důstojenství a vypovězen na ostrov Guernsey. Stalo se tak na základě toho, že se „věnuje více, než je zdrávo, lovu a kohoutím zápasům, jakož i utrácení pokladů svého kostela za přehnané pohostinství". Ale podle slov Williama z Malmesbury „někteří lidé říkají, že jeho sesazení mělo nějaký skrytý důvod. Mladý muž zuřil, jeho žena se připojila k jeho stížnostem, a tak se stalo (jak se povídalo), že začali hledat vhodnou příležitost, aby mohli muže, který je odsoudil pro jejich hřích, vyhnat z arcidiecéze." Vilém strýci nikdy neodpustil ani jej nepovolal zpět.[10]

Lev IX. zemřel v roce 1054 a dva jeho nástupci na Petrově stolci nežili dlouho. Roku 1058 muž, jenž svrhl Benedikta X. a sám se pod jménem Mikuláš II. stal papežem, uznal Normany, kteří porazili Lva IX., za vládce jižní Itálie a Sicílie. V té chvíli se Vilém chopil příležitosti, jaká se mu tím naskytla. Jakmile se dověděl, že Benedikt X. válčí s Mikulášem, nabídl, že tomu druhému vyšle na pomoc vojsko. Poté vypravil do Říma Lanfranca a další posly s vážnou prosbou, aby papež uznal platnost jeho sňatku. Vyjádřil obavy, že by hrabě Balduin V. mohl vést válku s Normandií, aby pomstil znectění své dcery Vilémem, čímž by dal podnět k ozbrojenému střetnutí, jež by možná zachvátilo i sousední země.

Lanfranc papeže varoval, že Vilém je odhodlán nikdy se Matyldy nevzdat a hrdost hraběte Balduina nesnese, aby mu dcera byla vrácena, poněvadž má děti, jejichž manželský původ by pak mohl být uváděn v pochybnost. Naléhal na nejvyššího pontifika, aby ustoupil,[11] načež Mikuláš II. kapituloval, ovšem pod podmínkou, že Vilém a Matylda na znamení pokání za to, že se vzali bez papežského svolení, přistoupí na založení dvou klášterů.[12] Pravděpodobně o Velikonocích léta Páně 1059 na druhém vatikánském koncilu papež konečně vyhlásil rozsudek vyznívající ve Vilémův prospěch, udělil se zpětnou platností dispens, jímž oficiálně uznal platnost sňatku a legitimní původ potomků z něj vzešlých, a prohlásil, že „kdyby měl nařídit rozvod, mohlo by to vyvolat vážnou válku mezi Flandry a Normandií". Vilém a Matylda, jimž se tím velice ulevilo, ochotně souhlasili s obvěněním dvou klášterů, jednoho mužského a druhého ženského, „v nichž by se mniši a mnišky měli horlivě modlit za jejich spásu".[13]

Normanští kronikáři, jako vždy velice zdrženliví, zaznamenali, jen že Vilém poté, co přinesl zemi mír, „měl na mysli založení nějakého opatství";[14] je ovšem sotva pravděpodobné, že by to tento horlivý reformátorský syn církve, jak se sami domnívali, učinil na znamení pokání. Zmínka, že důvodem k jejich založení bylo právě to, rovněž chybí v zakládacích listinách obou klášterů.

Vévoda a vévodkyně splnili daný slib a založili dva benediktinské kláštery v Caen. Vilém opatství svatého Štěpána, jehož stavba byla započata v roce 1060 a práce na něm do roku 1063 pokročily natolik, že z Bec-Hellouinu byl povolán Lanfranc, aby se stal jeho prvním opatem.

Matyldin klášter byl zasvěcen Nejsvětější Trojici, ale proslul pod jménem „Abbaye aux Dames" neboli opatství Urozených paní. Začali jej stavět v roce 1059 pod záštitou abatyše jménem Matylda, která přišla z kláštera Saint-Léger-de-Préaux, v němž se po čase stala řádovou sestrou vévodská dcera Adeliza. Vévodkyně Matylda Nejsvětější Trojici s „velkou péčí" obdarovávala a zkrášlovala a zahrnovala ustavičným proudem půdy a „zbožných darů", mimo jiné liturgických oděvů, vlněných a vzácných látek, zlatých řetězů k lampám zdobených křížky, velkých mnohoramenných svícnů zhotovovaných v Saint-Lô, korunou, žezlem, kalichem, četnými drahokamy[15] a impozantní sbírkou svatých relikvií: třískami z Kristova kříže a jesliček, kusem chleba dotýkaného Ježíšem, několika vlasy Panny Marie,

prstem svaté Cecilie, vlasem svatého Diviše, krví svatého Jiří a zachovanými těly několika svatých. Připisovala sestrám desátky za vlnu, aby měly na otop, osvětlení a odívání, i ornou půdu a mlýny, z nichž měly mít mouku a obilí.[16] V pozdějších letech klášteru poslala šat s kapucí anglické práce zhotovený ve Winchesteru a navíc anglická „zvířata, slaninu a sýry" určené na přilepšenou všem jeptiškám. Matylda rovněž byla svědkyní při zpečetění dvaceti z jedenadvaceti listin vydaných oběma opatstvím.[17] Její velkorysá štědrost projevovaná klášteru Nejsvětější Trojice odpovídá přinejmenším částce 650 000 dnešních liber.[18]

Obě opatství se výrazně liší svou architekturou: Vilémovo bylo vystavěno v přísných, nezdobných liniích, kdežto Matyldinu se dostalo bohaté výzdoby. Mnozí už si povšimli, že se v tom možná projevila protikladná povaha a vkus jejich zakladatelů.[19] Staly se rovněž symboly církevní obrody v Normandii a Vilém s Matyldou jejich založením inspirovali další donátory. Normandští baroni byli pohnuti „zbožností svých vladařů, aby činili totéž, a navzájem se povzbuzovali, aby podobné věci konali pro spásu duše".[20]

Vévoda a vévodkyně kromě zmíněných dvou nádherných klášterů – které dosud dominují panorámatu dnešního Caen, jež přežilo jak pozdější staletí, tak bombardování za druhé světové války (ačkoli z Matyldina kostela se dodnes zachovala pouze východní část) – ve městě založili kostel svatého Jiljí[21] a kromě toho čtyři špitály v Caen, Rouenu, Bayeux a Cherbourgu, to vše na znamení pokání za nepožehnaný sňatek, zatímco Matylda v letech 1060–1063 založila kostel Panny Marie v polích v Emandrevilleu u Rouenu, který byl brzy nato uznán za převorství Bec-Hellouin.[22] Roku 1076, hluboce pohnuta zoufalým stavem farního společenství, nechala přestavět kostel Panny Marie v Guibray, který do té doby byl příliš malý na to, aby se do něj všichni vešli.[23]

Velkorysé náboženské dary vévodských manželů se neomezovaly pouze na Normandii. Obohatili katedrály v Chartres a Le Mansu, opatství Saint-Denis (svatého Diviše) u Paříže, Saint-Florent de Saumur v Anjou – jemuž Matylda darovala zlatý kalich – a klášter Cluny v Burgundsku, který od ní získal zlaté liturgické roucho, jež bylo natolik tuhé, že nešlo složit.[24] Bohaté a vlivné clunyjské hnutí hlásalo, že věčná modlitba je nejlépe obětována v propracované liturgii a prostředí, které je tak nádherné a bere dech. Na vrcholu svého vlivu, jehož dosáhlo právě v té době, se řád pyšnil 1200 domy

a 10 000 mnichy, čímž se stal nejmocnějším ze všech v Evropě. Už dlouhou dobu předtím se těšil královské podpoře a ochraně a normanští králové a královny mu nadále prokazovali přízeň a štědrost.

Od roku 1060, v němž navštívili Caen, vévoda a vévodkyně sídlili v hradu vystavěném přibližně v téže době Vilémem z tamního kamene, který však byl v následujících staletích značně přestavován. Jedna z dvanácti věží se nazývá La Tour de la Reine Mathilde (Věž královny Matyldy), jenže ta pochází až ze 13. století. Donjon byl z větší části zbořen za Velké francouzské revoluce a hradby, které zhruba sledují obvod Vilémova vnějšího opevnění, pocházejí z 12. až 15. století. Vilémův vévodský palác stojí v severní části hradního areálu poblíž věže s hlavní bránou (v níž dnes sídlí Caenská universita). V hradu bývaly síň o rozměrech osmnáct krát šest metrů, komora a kaple – v porovnání s těmi, jež Vilém časem vystavěl v Anglii, to ovšem bylo jen skromné panovnické sídlo.

8

„Beze cti“

V roce 1063 Vilém dobyl Maine a připojil je k Normandii. Sestru a předurčenou dědičku posledního maineského hraběte Margaret zasnoubil svému synu Robertovi a nařídil, aby „byla s náležitou ctí střežena na bezpečných místech“, dokud dvojice nedosáhne věku, v němž se bude moci nechat oddat. Ale ke svatbě nemělo dojít, poněvadž Margaret zemřela ještě téhož roku.

V té době Vilém už byl nesporným a uznávaným pánem vévodství, jež se těšilo klidu a míru a čím dál většímu blahobytu, a zároveň vládcem, který v očích křesťanstva zaujímal impozantní postavení. Cítil se bezpečně a spokojeně v manželství a rodina se mu neustále utěšeně rozrůstala, a tudíž měl konečně čas na to, aby všechnu svou energii mohl soustředit na Anglii. Tomu jeho podniku pak Matylda s nadšením poskytla pomoc.

* * *

V roce 1052 hrabě Godwin sebral vojsko, zajistil si anglickou podporu a donutil krále Eduarda Vyznavače, aby ho opět přijal na milost. V roce 1053 však nečekaně skonal na královské hostině, načež titul hraběte z Wessexu po něm zdědil nejstarší syn Harold. Ten po Godwinově smrti jakožto válečník těšící se v Anglii velké slávě a oblibě jak u dvora, tak u prostého lidu, získal Eduardovu přízeň a dosáhl nejvyššího postavení u dvora. Zanedlouho se začaly šířit dohady, že král ustanoví Harolda svým nástupcem. Jenže Vilém nezapomněl na Eduardův slib, že koruna a bohatství Anglie mají připadnout jemu.

Matylda se s Haroldem měla seznámit velmi brzy, poněvadž – máme-li věřit Tapiserii z Bayeux, třebaže žádný soudobý anglický pramen se o tom nezmiňuje – v roce 1064 Vilémovi nahrál samotný osud. Hrabě Harold cestou k vévodovi, jehož chtěl požádat o propuštění bratra Wulfnota a synovce Haakona, kteří předtím strávili třináct let na Vilémově dvoře jako rukojmí,[2] ztroskotal s lodí u normandského pobřeží a padl do zajetí jednoho z vévodových vazalů – Guye, hraběte z Ponthieu.

Vilém nařídil, aby Harolda přivedli k jeho dvoru do Eu, kde „ho přijal s velkou úctou a skvěle ho živil a oblékal podle obyčeje své země“.[3] Zacházel s Haroldem jako s váženým hostem, pořádal na jeho počest hostiny, lovil s ním a zahrnoval ho dary. Dokonce ho s sebou vzal na drobné šarvátky do Bretaně, aby mu ukázal, jak obávaným vojevůdcem sám je, a předváděl mu své „válečné přípravy, aby se Harold na vlastní oči přesvědčil, jak dalece normanské meče předčí anglické sekery“.[4]

Harold brzy zjistil, že jen vyměnil okovy za hedvábná pouta, poněvadž vévoda mu nedovolil, aby se vrátil do Anglie, dokud na svaté ostatky neodpřisáhl, že udělá, co bude v jeho silách, a po smrti krále Eduarda Vyznavače mu pomůže získat anglický trůn. Takovou přísahu složil buď v Bonneville-sur-Touques,[5] anebo v Rouenu.[6] Aby stvrdil jejich vzájemnou dohodu, Vilém Haroldovi nabídl ruku jedné své nejmenované dcery, „která ještě nedosáhla zletilosti“, a manželům slíbil „polovinu Anglického království“.[7]

Islandská sága pocházející z roku 1230, ale založená na starších historiích a ústním podání tvrdí, že Harold u oběda sedával mezi Vilémem a Matyldou. Oba manželé „se při pití u stolu často bavili rozhovorem“, ale vévoda obvykle odcházel spát brzy a ponechával Harolda s Matyldou, aby mohli

„vysedávat dlouho do večera a bavit se spolu“.[8] Od vysoce postavených urozených paní se samozřejmě očekávalo, že se budou zajímat o sňatky svých dětí, a tudíž odpovídá-li podání pravdě, Matylda možná s Haroldem probírala dceřiny vdavky. Pravděpodobně toho „nadmíru vysokého a urostlého“ muže, který „vynikal pozoruhodnou fyzickou silou, odvahou a výmluvností i svými pohotovými šprýmy a projevy statečnosti“,[9] dokonale okouzlila.

Máme-li věřit dalšímu vyprávění, o ruku jedné z Vilémových dcer požádal sám Harold. Podle tohoto pramene Vilém takové pozdně noční rozhovory sledoval žárlivým zrakem a Matylda v té souvislosti Haroldovi řekla: „Vévoda se mě ptá, o čem že to spolu musíme tolik mluvit, poněvadž ho to rozčiluje.“

Harold Vilémovi vše vysvětlil. „Musím ti, vévodo, sdělit, že za mou návštěvou u vás se toho skrývá více, než jsem dosud prozradil. Chtěl bych požádat o ruku vaší dcery a oženit se s ní, právě to jsem mnohokrát probíral s její matkou a ona mi slíbila, že se za mne u tebe přimluví.“[10] Ve skutečnosti Haroldovi nezbývalo nic jiného, než aby se zasnoubením souhlasil.[11]

Z rozporuplných svědectví týkajících se zasnoubení a sňatků vévodových dcer vznikl zmatek, pokud jde o totožnost té, o niž se jednalo. Jednu nejmenovanou dceru postupně zasnoubili maineskému hraběti Herbertu II. (někdy před 9. březnem roku 1062), Haroldovi z Wessexu (1064) a nějakému španělskému princi, jednomu z bratrů, kteří zápasili o její ruku.[12] Tři kronikáři tvrdí, že s Haroldem zasnoubili Adelizu, která po jeho smrti v roce 1066 zůstala neprovdaná;[13] v nedávné době ji někteří badatelé mylně ztotožnili se ženskou postavou zvanou Aelfgyva, která se objevuje na Tapiserii z Bayeux bezprostředně za výjevem, na němž vidíme, jak Vilém rozmlouvá s Haroldem v Rouenu.[14] Jenže Adeliza byla zasnoubena Bohu, a tudíž dcerou, kterou slíbili Haroldovi, byla Agatha. Objevila se hypotéza, podle níž si Orderic Agathu buď vymyslel, anebo ji zaměnil s Adelizou, ale vynechání Agathy ze seznamu vévodových dcer pravděpodobně nemá velký význam, poněvadž v něm nefiguruje ani Matylda,[15] a v pozdějších knihách své historie uvádí, že Haroldovi byla zaslíbena Agatha.

Dívenku anglický hrabě velice zaujal.[16] V té době byla „velmi mladá“ – asi osmiletá –, a tudíž „bylo rozhodnuto, že se svatba o několik let odloží“.[17] Poté, co ji Harold začátkem roku 1066 podvedl, když se oženil s Editou Mercijskou, vdovou po waleském králi Gruffyddu ap Llewelynovi,[18] zbožná

dívka chtěla pohřbít svůj žal v nějakém klášteře.[19] Když se dověděl o Haroldově sňatku s Editou, Vilém se marně dožadoval, aby dodržel zásnubní slib.[20]

Harold však nedodržel ani přísahu, kterou složil do Vilémových rukou. Navzdory všem svým přednostem byl „beze cti, která je kořenem všeho dobra".[21] Když Eduard Vyznavač 5. ledna roku 1066 zemřel a byl pochován v čerstvě vysvěceném Westminsterském opatství, které sám nechal přestavět, Harold tvrdil, že si ho zesnulý panovník zvolil za nástupce, ustanovil ho na smrtelné posteli a Witan – rada, jež doporučovala anglosaské panovníky Anglie – ho zvolil za krále. Poté se Harold hned následujícího dne dal spěšně korunovat.

9

„Jsme požehnáni prozíravou chotí"

Když předali zprávu o Haroldově věrolomnosti Vilémovi, rozhodl se, že dobude Anglii silou a získá trůn právem vítěze. To pak vedlo k horečným přípravám v celé Normandii, k nimž urození páni, duchovenstvo, měšťané a soukromé osoby, každý podle svých možností, přispívali loděmi, koňmi, muži a zásobami. Dne 24. dubna bylo vidět, jak po obloze přeletěla Halleyova kometa a „zůstala viditelná po patnáct dní",[1] což se vykládalo jako znamení Božího souhlasu. „To věstilo předání nějakého království," píše rozhodným tónem Orderic. Schválení od Boha rovněž přišlo prostřednictvím papeže, který, rozhněván Haroldovým křivopřísežnictvím, poslal prapor, který sám požehnal, a doprovodil jej upřímnými modlitbami za Vilémovo vítězství – Svatý otec se totiž s potěšením dověděl, že vévoda je odhodlán reformovat pokleslou anglickou církev v normanském duchu. Poté ovšem Vilém mohl tvrdit, že vede svatou válku.

Dne 18. června roku 1066 Maugerův nástupce arcibiskupského důstojenství v Rouenu Maurilius vysvětil Matyldin nově založený, i když ještě nedostavěný klášter Nejsvětější Trojice v Caen. Stalo se tak při okázalé slavnosti za přítomnosti čtyř biskupů, osmi opatů a celé normanské spole-

čenské smetánky, kterou dále poctili vévoda, vévodkyně a jejich tři synové. Opatství bylo dokončeno teprve roku 1080,[2] ale toho červnového dne Matylda potvrdila velkorysé obvěnění své fundace a spolu s Vilémem opatství přinesli ještě vzácnější dar, svou dcerku Cecilii, „malou holčičku“[3] mezi deseti a dvanácti lety, což byl nejnižší přípustný věk stanovený ke vstupu do noviciátu. Otec ji u oltáře představil jako obláta, to znamená dítě, které bude předurčeno k řeholnímu životu a časem, až dospěje do věku, kdy se bude moci samo rozhodnout, vstoupí do noviciátu s výhledem na to, že složí předepsané sliby a stane se řádovou sestrou. V roce 656 stanovil církevní koncil, který se konal v Toledu, že za obláty mohou být přijati chlapci a děvčata, jimž je nejméně deset let. Vilém před shromážděním věřících prohlásil, že Cecilia má být zasnoubena Bohu, díky jehož milosti byli on a Matylda požehnáni tolika potomky a dalšími dary.[4] Možná zároveň předvídali, že se dcera jednou stane abatyší caenského kláštera.

Zasvěcení dítěte Bohu – oblace – se považovalo za uložení pokladu v nebi nebo za projev díkůvzdání. Pro každého feudálního pána to znamenalo určitou oběť, protože dcery byly cennými zástavami při uzavírání výhodných politických spojenectví. Ale Vilém samozřejmě měl k zasvěcení svého dítěte Bohu velmi naléhavý důvod. Chtěl získat anglickou královskou korunu a potřeboval veškerou možnou Boží pomoc. Už předtím s Matyldou svolili, aby jejich nejstarší dcera Adeliza složila řádové sliby, a vévoda se nepochybně domníval, že zasvěcením další dcery dosáhne ještě větší Boží přízně a dostane se mu vytoužených požehnání.

Podle určitého předpokladu se dá soudit, že v roce 1075, v němž Cecilia složila slavné řádové sliby, napsal francouzský básník Fulcoius z Beauvais satirické veršované dílo, v němž srovnával obětování Jeftovy dcery Selie za otcovo vítězství v bitvě s Vilémovým obětováním dcery Cecilie – obdoba se projevuje už v samotných jménech – v naději na získání Anglie.[5] Jenže Fulcoius mnohem pravděpodobněji svou báseň napsal v roce 1066, protože Cecilia vůbec nebyla povinna vstoupit od kláštera. Když dospěla do dvanácti let, věku, kdy se měla rozhodnout, mohla si vybrat ze dvou možností, buď zůstat v klášteře, anebo odejít do světa – a tu možnost také zvolila. Do té doby měla být „vychovávána a pečlivě vzdělávána“ abatyší Matyldou, která důrazně vyžadovala dodržování řehole svatého Benedikta.[6]

Podle Fulcoia byla vévodkyně Matylda nesmírně nešťastná z toho, že

ztratí své dítě, které skončí v klášteře. V básni nechává Cecilii, aby se o sobě vyjadřovala jako o dceři „svého otce a své zoufale nešťastné matky“.[7]

Cecilia patřila k asi dvaceti urozeným dívkám, jež toho dne byly zasvěceny Bohu, poněvadž mnozí baroni s nadšením následovali vévodova a vévodkynina příkladu a obětovali své dcerky, které navíc klášteru přinesly bohaté věno. Matylda věnovala Nejsvětější Trojici nejen půdu, ale zakoupila klášteru i statky, a ještě přesvědčila jiné, aby přinesli vlastní dary.[8] Tak došlo k tomu, že její opatství rychle zbohatlo a mohlo financovat vodní mlýny, solivary a koupě statků, rybářských práv a vinohradů.[9]

Do Svatodušních svátků přípravy vpádu do Anglie významně pokročily. Poněvadž Vilém počítal s dlouhodobou nepřítomností, svolal velké shromáždění baronů a poručil jim, aby složili přísahu jeho patnáctiletému synovi Robertovi jakožto jeho nástupci.[10] Robert, pro něhož měla Matylda obzvláštní slabost a který pokaždé udělal, „co mu otec řekl“,[11] do té doby vyrostl v podsaditého výrostka. Nikdy nedosáhl důstojné mužné výšky, což otce přimělo, aby mu v dětství kvůli nedosti dlouhým nohám přezdíval Krátké kalhoty, a to mu už zůstalo. Přes to přese všechno však z něho „už byl mladý muž nepochybné obratnosti a prokázané odvahy“.[12] Poněvadž ještě nebyl ve věku, v němž by mohl v době otcovy nepřítomnosti vévodství vládnout, měl se stát místodržícím jen podle jména, poněvadž Vilém v srpnu na hradě Bonneville-sur-Touques „svěřil Normandské vévodství jak své choti Matyldě, tak nezletilému synu Robertovi a na bohabojných biskupech a bojovných pánech bylo, aby jim byli ku pomoci“.[13] Tím Vilém dal najevo, jak vekou důvěru chová k Matyldě, poněvadž ve skutečnosti právě jí „svěřil blaho a vládu v zemi“,[14] a naopak právě ona měla jednat jako místodržící a vládnout za něho.

Pro urozenou ženu nebylo obvyklé, aby řídila své starší syny, ale Matylda byla zároveň ustanovena Robertovou poručnicí. „Prvního důstojenstvím“ v regentské radě, který jí měl pomáhat, Vilém jmenoval stárnoucího Rogera de Beaumont,[15] (až do té doby, než se roku 1067 odebral do Anglie), jehož schopnými pomocníky se stali moudří, prozíraví a učení mužové, Roger z Montgomery, Hugh, vikomt z Avranches, a Vilémův komoří Ralph z Tancarvilleu, který poté dozíral na finanční záležitosti vévodství. Všichni byli vévodovými oddanými přáteli a rádci.

Do té doby už Vilém shromáždil „početné vojsko složené z Normanů, Vlámů, Francouzů a Bretaňců“[16] se 6000 koňmi a mohutným loďstvem. Guillaume Jumièges ký tvrdí, že měl 3000 lodí, novodobí historikové však uvádějí, že jejich počet se pohyboval spíše v rozmezí 500–750. Vévoda kotvil v chráněné zátoce, do níž ústí řeka Dives. Tam také slavnostně ustanovil Matyldu svou místodržící. V odpovědi na obavy o bezpečnost vévodství, které vyjádřil francouzský král Filip I., napsal: „Z Boží milosti jsme požehnáni prozíravou chotí a milujícími poddanými, kteří za naší nepřítomnosti bezpečně uhájí naše pomezí.“[17]

Začátkem září Vilém v průběhu příprav k odplutí vyslal do Flander poselstvo se žádostí o vojenskou pomoc při své výpravě. Ale hrabě Balduin V. pobýval ve Francii, kde byl místodržícím spravujícím zemi jménem svého synovce, nezletilého krále Filipa I. Jeho nejstarší syn, další z řady nositelů rodového jména, Balduin VI., neměl otcovu povahu a odmítl vévodově žádosti vyhovět. Rozhněvaný Vilém mu zaslal ostře formulovanou odpověď, vyzval ho, aby nepočítal s tím, že dostane něco z kořisti, a zároveň připomněl, že „čest, o niž vévoda usiluje, bude sloužit ve prospěch tvé sestry a jejích dětí a jejich velikost povznese tebe samotného“. Když ani to mladým Balduinem nehnulo, posel odjel se slovy: „Můj pán dobude Anglii i bez tvé pomoci!“ Balduin sice nakonec přistoupil na vyslání určitého počtu mužů, i když za určitou cenu, ovšem předcházející bezprostřední svazek, který existoval mezi Normandií a Flandrami, se uvolnil a zmíněný nepříjemný incident věstil hlubší roztržku, která měla teprve nastat.

Matylda asi byla z rozchodu smutná a uražená, ale navenek projevovala dobrou mysl a optimismus. Poručila, aby „na vévodovu počest“[18] tajně postavili skvělou dlouhou loď, na své náklady ji vystrojila a pojmenovala *Mora*. Jméno snad bylo odvozeno od řeckého výrazu pro spartskou vojenskou jednotku 600 mužů – což byl zároveň počet bojovníků, který měla unést. Matyldino plavidlo mělo červeně pruhované plachty, malovanou obšívku a na přídi zlatou vyřezávanou figuru hocha, který údajně podobou připomínal jejího mladého synka Viléma; nařídila, aby si jednou rukou přidržoval u úst roh ze slonoviny, kdežto druhou měl třímat příď směřující k Anglii.[19] Sama Matylda stála na pobřeží, když skvělá loď k Vilémovu radostnému úžasu vplouvala do přístavu Dives.[20] *Mora* na něho učinila takový dojem, až oznámil, že má být jeho vlajkovou lodí – tou, na níž povede svůj velký podnik